

www.e-rara.ch

M. Vitruvii Pollionis ... De architectura libri. X. ad Augustum Caesarem accuratissime conscripti, & locis quamplurimis hac editione emendati

Vitruvius

[Strassburg], 1550

ETH-Bibliothek Zürich

Shelf Mark: Rar 1227

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-8281>

M. Vitruvii Pollionis de architectura liber octavus.

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

nos apud Dioscoridem lib. 2. legimus luteam herbam Romanis esse, quam
 Græci I satim dicunt, si modo satis emandati sunt codices. Quid autem es-
 set I satim, dixi supra cap. 10. ubi de Indico scripsi. Emendandus interea est
 Apuleius lib. de herbarum medicaminibus, ubi pro lutea scriptum est ruta.
 H Item propter inopiam coloris Indici,] Hoc & Plinius lib. 35.
 cap. 6. Qui adulterant (inquit) Indicum, stercora columbina, aut cretam
 Selinusiam uel annulariam uitro inficiunt. I Cretam Selinusiam]
 Ea lactea est, auctore Plinio lib. 35. cap. 16. Maxime laudari ait Dioscori-
 des lib. 5. cap. 156. eam, quæ uehementer resplendet, candidam, friabilem,
 & aqua dilui celeberrimam. K Annulariam uitrumque] Annu-
 lare scribit Plinius lib. 35. cap. 6. candidum esse, quo muliebres picturæ il-
 luminantur: fieri ex creta admixtis uitreis gemmis ex uulgi annulis, unde
 & annulare dicatur. Id existimo intelligi, ex quo posse imitari Indicum Vi-
 truius ait.

M. VITRUVII

POLLIONIS DE ARCHITECTURA LIBER OCTAVVS.

PRAEFATIO.

DE SEPTEM SAPIENTIBVS THALES
 Mileſius omnium rerum principium aquã
 est profectus, Heraclitus ignem, Magorum
 ſacerdotes aquam & ignem, Euripides au-
 ditor Anaxagoræ, quem philoſophum Ae-
 thenſenſes ſcenicum appellauerunt, aëra & terram, eamq; ex
 coeleſtium imbrum conceptionibus in ſeminaram, ſectus gen-
 tium, & omnium animalium in mundo procreauiffe: & quæ
 ex ea eſſent prognata cum diſſoluerentur, temporum neceſſi-
 tate coacta, in eadem redire: quæq; de aëre naſcerentur item
 in coeli regiones reuerti, neq; interitiones recipere, ſed diſſolu-
 tione mutata, in eandem recidere, in qua ante fuerat proprie-
 tatē. Pythagoras uero, Empedocles, Epicharmus, aliq; Phy-

fici & Philosophi, hæc principia quatuor esse proposuerunt, aërem, ignem, aquam, terram, eorumque inter se coherentes naturali figuratione ex generum discriminibus efficere qualitates. Animaduertimus uero non solum nascentia ex his esse se procreata, sed etiam res omnes non ali sine eorum potestate, neque crescere, nec tueri. Namque corpora sine spiritu redundantia, non possunt habere uitam, nisi aër influens cum incremento fecerit auctus & remissiones continenter. Caloris uero si non fuerit in corpore iusta comparatio, non erit spiritus animalis, neque erectio firma, cibi que uires non poterunt habere coctionis temperaturam. Item si non terrestri cibo membra corporis alantur, deficientur, & ita a terreni principij mixtione erunt deserta. Animalia uero, si fuerint sine humoris potestate, exanguinata & exusta a principiorum liquore, interarescent. Igitur diuina mens, quæ proprie necessaria essent generibus, non constituit difficilia & cara, uti sunt margaritæ, aurum, argentum, cæteraque quæ nec corpus, nec natura desiderat: sed sine quibus mortalium uita non potest esse tuta, effudit ad manum parata per omnem mundum. Itaque ex his si quid forte desit in corpore spiritus, ad restituendum aër assignatus id præstat. Apparatus autem ad auxilia caloris, solis impetus, & ignis inuetus, tutiorem efficit uitam: item terrenus fructus escarum præstans copias, superuacuis desiderationibus alit & nutrit animalia pascendo continenter. Aqua uero non solum potus, sed infinitas usus præbendo necessitates, gratas (quod est gratuita) præstat utilitates. Ex eo etiam qui sacerdotia gerunt moribus Aegyptiorum, ostendunt omnes res eliquoris potestate consistere: itaque cum hydriam tegunt, quæ ad templum ædemque casta religione refertur, tunc in terra procumbentes manibus ad cælum sublatis, inuentionibus gratias agunt diuinæ benignitatis.

GVL. PHILANDRI CASTI
LIONII IN PROOEMIUM,
ANNOTATIONES.

Thales

Tales Milesius omnium rerum principium
 aquam est professus.] Milesio Thaleti uisum est
 unum aquæ elementum, esse rerum omnium principium,
 quod à Plutarcho traditur lib. de placitis philosopho-
 rum. 1. cap. 3. unde petenda de principijs reliqua. Item Aristoteli lib. 2. Me-
 taphysic. atque Probo Aeglog. Virgil. 6. B Magorum sacerdotes
 aquam & ignem.] Magi apud Persas (ut præter alios tradit Suidas)
 erant Philosophi καὶ φιλόσοφοι, quorum princeps Zoroastres, eiusmodi
 Græci uocabant Philosophos, Latini sapientes, Aegyptij Prophetas, Assy-
 rij Chaldeos, Indi Gymnosophistas, Galli Druidas. C Euripides au-
 ditor Anaxagoræ, quem philosophum] Scribit Diodorus Sicu-
 lus lib. 1. existimasse Euripidem Physici Anaxagoræ auditorem in Menæ-
 lippa, Cælum & terram mixta aliquando, cum disuncta fuissent, produ-
 xisse arbores, aues, feras, atq; adeò quicquid uidetur, id est, ut interpretor,
 foecundatam imbribus terram, omnia procreasse, ut id esset aër quod mas,
 pluuia quod semen, terra quod foemina. D Neq; crescere nec tueri.]
 Tueor passiuè usurpauit, quemadmodum inueni in antiqua ex Hispania in-
 scriptione, cuius mihi fecit copiam Thomas Cadamusus Laudensis Pauli
 III. Pont. Max. medicus, sed auctore Iacobo Corneliano, iuene in genio,
 doctrina, & morum elegantia insigni, eoq; nomine mihi charissimo. Eam
 hic apposui.

PALLADI VICTRICI

SACRVM

Hic hostium reliquias profligauit Cato, Vbi
 facellum miro artificio conditum, & æream
 palladis effigiem reliquit, pareant ergo & nos-
 scant omnes senatus & populi Romani Im-
 perium deorum numine & militum fortitu-
 dine & tueri & regi.

E Igitur diuina mens, non constituit difficilia, & clara.]
 Scribendum, & cara. Est autem sensus, Natura minus uita hominum ne-
 cessaria, in mari, ut margaritas, aut terræ uisceribus, ut Aurum & Ar-
 gentum, abdidit: sine quibus uerò consistere uita satis non poterat, ea quasi
 ad mari uita

ad manum posuit, nec magno paranda. F Aqua uero non solum potus, sed infinitas præbendo necessitates,] De aquæ præstantia, & utilitatibus, hunc in modum a Plinio est traditum lib. 31. cap. 1. Hoc elementum (inquit) cæteris omnibus imperat, terram deuorant aquæ, flammam necant, se ardent in sublimi, & coelum quoque sibi uendicant, ac nubium obtentu uitalem spiritum strangulant, quæ causa fulmina elidit ipso secum discordante mundo. Quid esse mirabilius potest aquis in cælo stantibus? At illæ ceu parum sit in tantam peruenire altitudinem, rapiunt eo se cum piscium examina, sæpe etiam lapides subuehunt portantes aliena pondera. Eadem cadentes omnium terræ nascentium causa fiunt. Prorsus mirabilis natura, si quis uelit reputare, ut fruges gignantur, arbores fructusq; uiuant, in cælum migrare aquas, animamq; etiam herbis uitalem inde deferre, iusta confessione, omnes terræ quoq; uires aquarum esse beneficij. G Itaque cum Hydriam tegunt, quæ ad templum] Id cæremoniarum genus, facile adducor, ut credam ad Aegyptios inuectum, postquam de Deorum præstantia inter gentes est certatum. Nam ut est scriptum apud Suidam, cum Chaldæi ignem haberent Deum, circumferentes, quòd omnia peruinceret, unum Deum existimari uolebant, cæterarum enim gentium Dij, quia ære, argento, ligno, lapide, aut huiusmodi aliqua materia constarent, eos aiebant igne consumi. Id cum ad Canopi sacerdotem adlatum esset, ut erat ingenio ad astutiam composito, hydriæ pertusæ aqua plenæ foramina cera obduxit, & totam uarijs pinxit coloribus, & Simulachro (quod gubernatoris Menelai esse ferebatur) prius absciso capite, aptauit. Non ita multo post tempore cum Chaldæi uenissent, ignemq; Simulachro admonuissent, facturi ipsi periculum num posset & Aegyptiorum Deum superare, liquata cera sensim effluens rimis aqua ignem extinxit, ut Aegyptiorum Canopus, sacerdotis astutia, Chaldeorum Dei uictor coeperit ab alijs coli. Refertur & à Ruffino hystoriæ ecclesiast. lib. 2. cap. 26.

DE AQVAE INVENTIONIBVS.

CAPVT. I.

CVM ergo & a Physicis, & a Philosophis, & ab sacerdotibus iudicetur ex potestate aquæ omnes res constare, putauit,

putauit, quoniam in prioribus septem uoluminibus rationes ædificiorum sunt expositæ, in hoc oportere de inuentionibus aquæ, quasq; habeat in locorum proprietatibus uirtutes, quibusq; rationibus ducatur, & quemadmodum item ea probetur, scribere. Est enim maxime necessaria, & ad uitam, & ad delectationes, & ad usum quotidianum. Ea autem facilius erit, si fontes erunt aperti, & fluentes. Sin autem non profuerint, quærenda sub terra sunt capita, & colligenda: quæ sic erunt experiunda, uti procumbatur in dentes, antequam sol exortus fuerit, in locis quibus erit quærendū, & in terra mento collocato & fulcto, prospiciantur eæ regiones. Sic enim non errabit excelsius quam oporteat uisus, cum erit immotum mentum: sed ad libratam altitudinem in regionibus certa finitione designabit. Tunc in quibus locis uidebuntur humores se conerispantes, & in aëra surgentes, ibi fodiatur: non enim in sicco loco hoc signum potest fieri. Item animad-

Procumbentis in dentes ut a terreno uapore aque subsistentia inueniatur figura.

uertendum est querentibus aquam, quo genere sint loca. Certa enim sunt, in quibus nascitur: In creta, tenuis & exilis & non alta est copia, ea erit non optimo sapore. Item fabulone soluto, tenuis: sed si inferioribus locis inuenietur, ea erit limosa & insuavis. In terra autem nigra sudores & stillæ exiles inueniuntur, quæ ex hybernis tempestatibus collectæ in spissis & solidis locis subsidunt, eæ habent optimum saporem. Glarea uero mediocres & non certæ uenæ reperiuntur, eæ quoque egregia sunt suauitate. Item fabulone masculo, arenæq; & carbunculo, certiores & stabiliores sunt copię, eæq; sunt bono sapore. Rubro saxo & copiosæ, & bonę, si non per interuenia dilabantur & liquecant. Sub radicibus autem montium, & in faxis silicibus, uberioribus & affluentioribus, eæq; frigidiores sunt & salubriores. Campetribus autem fontibus salis, graues, tepidæ, non suaves: nisi quæ ex montibus sub terra submanantes erumpunt in medios campos, et ubi sunt arborum umbris contactæ, præstant montanorum fontium suauitatem. Signa autem quibus terrarum generibus suberunt aquę, præter quod supra scriptum est, hæc erunt: si inuenientur nascencia tenuis iuncus, salix erratica, alaus, uitex, arundo, hederæ, aliæq; quæ eiusmodi sunt, quæ non possunt nasci, nec aliter per se, sine humore. Solent autem eadem in lacunis nata esse, quæ sidentes præter reliquum agrum excipiunt aquam ex imbribus, & agris per hyemem, diutiusq; propter capacitatem conseruant humorem, quibus non est credendum. Sed quibus regionibus & terris, non lacunis, ea signa nascuntur non sata, sed naturaliter per se creata, ibi est querenda. In quibus locis eæ non significabuntur inuentiones, sic erunt experiri. Fodiatur quoque uersus locus latus pedes tres, altus ne minus pedes quinque, in eoq; collocetur circiter solis occasum scaphium cretæ, aut plumbeum, aut peluis, ex his quod erit paratum: idq; intrinsecus oleo unguatur, ponaturq; in uersum & summa fossura operiatur arundinibus, aut fronde, supra terra obruatur: tum postero die aperiatur, & si in uase stillæ sudoresq; erunt, is locus habebit aquam. Item si uas ex creta factum non coctum, in ea fossione eadem ratione opertum, positum

Signa que
rendæ sũt
quæ,

Positum fuerit, si is locus aquam habuerit, cum apertum fuerit, uas humidum erit, & etiam dissoluetur ab humore. Velsuscip lang si collocatum erit in ea fossura, in sequenti autem die de eo aqua expressa erit, significabit eum locum habere copiam. Non minus si lucerna concinnata, oleique plena & accensa, in eo loco operta fuerit collocata, & postero die non erit exusta, sed habuerit reliquias olei & ellychnij, ipsaq; humida inuenietur, indicabit eum locum habere aquam: ideo quod omnis tepor ad se ducit humores. Item in eo loco ignis si factus fuerit, & percalefacta terra, & adusta, uaporem nebulosum ex se suscitauerit, is locus habebit aquam. Cum hæc ita erunt pertentata, & quæ supra scripta sunt signa inuenta, tum deprimendus est puteus in eo loco: & si caput erit aquæ inuentum, plures sunt circa fodiendi, et per specus in unum locum omnes conducendi. Hæc autem maxime in montibus & regionibus septentrionalibus sunt quærenda, eo quod in his & suauiora, & salubriora, & copiosiora inuentiuntur: auersi enim sunt solis cursui, & in his locis primum crebræ sunt arbores & syluosæ, ipsiq; montes suas habent umbras obstantes, ut radij solis non directi perueniant ad terram, nec possint humores exugere. Interualla quoque montium maxime recipiunt imbres, & propter sylvarum crebritatem, niues ibi ab umbris arborum & montium diutius conseruantur: deinde liquatæ per terræ uenas percolantur, & ita perueniunt ad infimas montium radices, ex quibus profluunt fontium erumpunt fluctus. Campestribus autem locis contrario non possunt haberi copiæ, quæ & si sint, non possunt habere salubritatem, quod solis uehemens impetus, propter nullam obstantiam umbrarum eripit exhauriendo seruens ex planitie camporum humorem: & si quæ ibi sunt aquæ apparentes, ex his, quod est leuissimum tenuissimumq; & subuli salubritate, aër auocans dissipat in impetum coeli: quæq; grauissimæ duræq; & insuaues sunt partes, eæ in fontibus campestribus relinquuntur.

ANNOTATIONES.

A Quærenda sub terra sunt capita.] Caput aquæ est, unde nascuntur.

scitur, auctore Vlpiano Pandect. lib. 43. De aqua quotid. & aestiua. B
 Quæ sic erunt experiunda, uti procumbatur in dentes.] Quæ
 hic traduntur, in quærenda aquarum scaturigine, esse aquilegibus animad
 uertenda, uniuersa Plinius transtulit in caput 3. lib. 31. Et refert Palladius
 lib. 9. cap. 8. Ante ortum Solis (inquit hic) ijs locis, quibus aqua quærenda
 est, æqualiter pronus mento ad solum depresso iacens in terra orientem
 inspectabis, & in quo loco crispum subtili nebula aërem surgere uidebis,
 & uelut rorem spargere, signo aliquo uicinæ stirpis aut arboris notabis.
 Nam constat siccis locis, ubi hoc fiet, aquam latere. C Humores se cō
 crispantes.] Vapores undatim è terra surgentes, undatim crispas. D
 Item animaduertendum est quærentibus aquam.] Et terrarū
 genus considerandum, ut possis uel de tenuitate, uel abundantia & sapore
 iudicare. Quæ hic docentur, & Plinius & Palladius dictis locis repetunt.
 E Glarea uero mediocres.] Id est terra, quæ sabulosa erit, & plea
 na lapidibus minutis, cuiusmodi qui ad fluuiorum ripas sunt, qui glareæ eti
 am uulgo Italarum dicuntur, sicut apud Columellam lib. 2. cap. 2. non se
 mel. F Sabulone masculino.] Id est aspero, scabro, minus flauo, sub
 fusco. Quinquam de hoc uideo etiam plurimum addubitari, quod capite 3.
 lib. 2. Sabulonem masculum inter ea terræ genera recenseat, unde ducendi
 sint lateres, atq; id propter leuitatem, ut esse possit sabulo masculus terræ
 genus & arenæ, id est materiæ solidioris quàm sit terra. Certè paulò ante
 dixit sabulonem solutum, ad differentiam (ut apparet) masculi. G Are
 naque & carbunculo.] Plinius dicit arena carbunculosa. Est autem
 carbunculus arenæ genus, ut lib. 2. cap. 6. aliàs gemma, Plinius lib. 37. cap.
 7. H Signa autem quibus terrarum generibus suberunt a
 quæ.] Signa sex, præter superius septimum, quærendæ aquæ refert, si
 iuncus tenuis nascatur, salix syluatica, Alnus, Vitex, Arundo, Hedera, qui
 bus tum credendum, inquit Palladius dicto capite, si neq; lacuna est, neq;
 aliquis ibi ex consuetudine humor insidet. Plinius addit tusilaginem sylua
 stem, lib. 26. cap. 6. & ranam multum alicui loco pectore incubantem
 lib. 31. cap. 3. Sunt etiam plerq; ab Imperatore Constantino tradita, libro
 de agricultura. 2. cap. 4. & 5. Libet uerò hoc loco uerba ex Theodori
 ci primi Ostrogothorum Regis epistola, ad Apronianum comitem, priua
 tarum in Aquilegis Africani cōmendationem adscribere. Sunt autem apud
 Casp. odoruna

Castiodorum Variarum lib. 3. Signis (inquit) uirentium herbarum, & pro-
 ceritate arborum uicinitatem colligit diligenter. Terris enim quibus dul-
 cis humor non longe subest, ubertas quorundam germinum semper arri-
 det, ut est iuncus aquatilis, canna leuis, uimen latum, ualidus rubus, salix len-
 ta, populus uirens, & reliqua arborum genera, quæ per terrenam humidi-
 tatem scelici prosperitate luxuriant. Sunt & alia huius artis indicia, cum
 nocte ueniente, lana sicca in terram ponitur iam prouisam, & rudi cacca-
 bo tecta relinquitur: hinc si aquæ proximitas arriserit, mane humida repe-
 ritur. Sole etiã declarato intuentur magistri loca solliciti, & ubi supra ter-
 ram uolitare spissitudinem minutissimarum conspexerint omnino musca-
 rum, tunc promittitur, quod queritur, facile inueniri. Addunt etiam in co-
 lumna speciem conspici quendam tenuissimum fumum, qui quanta fuerit al-
 titudine porrectus ad summum, tantum in imum latices latere cognoscunt.
 paulò post ait, Dicunt aquas, quæ ad Orientem Austrumq; prorumpunt,
 dulces atq; perspicuas esse, & pro sua leuitate saluberrimas inueniri. In
 Septentrionem uerò atq; Occidentem quæcunq; manant, probari quidem
 nimis frigidas, & crassitudine suæ grauitatis incòmodas. Hactenus Theo-
 doricus. I In quibus locis eæ non significabuntur inuentio-
 nes.] Si deerunt ea signa sex, quibus asseruit significari subesse aquam,
 alijs quinq; rationibus indicat tentandam, Quæ traduntur à Plinio & Pal-
 ladio ubi significauit. K Fodiatur quoquoersus locus latus
 Ex uerbis Palladij, quem dixi hac parte, ut plerisq; alijs, esse Vitruuij imi-
 tatam scripta atq; præcepta, subodorari licet, locum hunc menda non ca-
 rere, ut scribendum fuerit, Fodiatur quoquoersus locus latus pedes tres,
 altus ne minus pedes quinq; Plinius dicto cap. 3. ait loco in altitudinem pe-
 dum quinq; defosso. L Si habuerit reliquias olei & ellychnij.]
 Ellychnium significat funiculum qui ex papyro, canabe, stuppa, gossipio
 aliaue huiusmodi materia tortus in lucernis uritur: nam lychnos lucernam
 significat. Vocatur & Thryallis et Phlomos, auctore Polluce lib. 6. cap.
 18. iuxta sententia, quòd hæc sint herba lucernariæ, uel apud Dioscoridem
 lib. 4. cap. 99. De lychnuchis, id est lucernas gestantibus, uide Egnatium
 in Suetonium. Pro lucerna etiam interpretatur Athenæus libro 15. id est ult-
 timo. M Et per specus in unum locum] Excipiunt enim
 la subterranea. N Hæc autè maxime in montib.] Excipiunt enim

montes, ut est apud Aristotelem Meteo. 1. pluuia descendens magnam copiam, & subeuntem uaporem refrigerant, rursusq; in aquam conuertuntur, unde & maximos fluuios ex maximis fluere montibus conspici licet.

DE AQUA IMBRIVM, EIVSQVE
uirtutibus. CAP. II.

ITaq; quæ ex imbribus aqua colligitur, salubriores habet uirtutes, eo quod eligitur ex omnibus fontibus leuissimis subtilibusq; tenuitatibus: deinde per aëris exercitationē percolata tempestatibus liquefciendo peruenit ad terram. Etiam que non crebriter in campis confluunt imbres: sed in montibus, aut ad ipsos montes ideo, quod humores ex terra matutino solis ortu moti, cum sunt egressi, in quamcunq; partem cœli sunt proclinati, trudent aëra, deinde cum sunt moti propter uacuitatem loci, post se recipiunt aëris ruentes undas. Aër autem cum ruit trudens quocunq; humorem præuium, spiritus, & impetus, & undas crescentes facit uentorum. A uentis autem quocunq; feruntur humores conglobati, ex fontibus & fluminibus, & paludibus, & pelago, cum tepore solis continguntur, exhauriuntur, & ita tolluntur in altitudinem nubes: & deinde cum aëris unda nitentes, cum perueniunt ad montes, ab eorum offensa, & procellis propter plenitatem & grauitatem, liquefciendo disperguntur, & ita diffunduntur in terras. Vaporem autem, & nebulas, & humores ex terra nasci, hæc uidetur efficere ratio, quod ea habet in se & calores feruidos, & spiritus immanes, refrigerationesq; & aquarum magnam multitudinem. Ex eo cum refrigeratur noctu, uentorum flatus oriuntur per tenebras, & ab humidis locis egrediuntur in altitudinē nubes, sol oriens impetu tangit orbem terræ, tum aër ab sole percalefactus cum roribus ex terra tollit humores. Licet & ex balneis exemplum capere. Nullæ enim cameræ, quæ sunt caldarium, supra se possunt habere fontes: sed cœlum quod est ibi, ex præfurniis ab ignis uapore percalefactum, corripit ex pauimentis aquam, & aufert secum in camerarum curuaturas, & eam sustinet. Ideo quod semper uapor calidus in altitudinem se trudit, & primo non remittitur

titur propter breuitatem, simul autem plus humoris habet congestum, non potest sustineri propter grauitatem, sed stil-
lat supra lauantium capita. Ita quoque eadem ratione coeles-
tis aër cum ab sole percipit calorem, ex omnibus locis hauri-
endo tollit humores, & congregat ad nubes. Ita enim terra
feruore tacta eijcit humores, ut corpus hominis ex calore emit-
tit sudores. Indices autem sunt eius rei uenti, ex quibus qui a
frigidissimis partibus ueniunt procreati, septentrio & aquilo,
extenuatos siccitatibus in aëre flatus spirant. Auster uero & re-
liqui, qui a solis cursu impetum faciunt, sunt humidissimi, &
semper apportant imbres: quod percalesfacti ab regionibus
feruidis adueniunt, & ex omnibus terris lambentes eripiunt
humores, & ita eos profundunt ad septentrionales regiones.

Hæc autem sic fieri, testimonio possunt esse capita fluminū,
quæ orbe terrarum chorographijs picta, iteinque scripta, pluri-
ma maximaque inueniuntur egressa ab septentrione. Primūque
in India Ganges & Indus a Caucaſo monte oriuntur: Syria,
Tygris & Euphrates: Asia, item Ponto, Borysthenes, Hypa-
nis, Tanais: Colchis, Phasis: Gallia, Rhodanus: Belgica, Rhes-
nus: citra Alpes, Timanus & Padus: Italia Tybris: Mauru-
ſia (quam nostri Mauritaniam appellant) ex monte Atlante
Dyris, qui ortus ex septentrionali regione, progreditur per
occidentem ad lacū Eptabolum, & mutato nomine dicitur,
Nigir, deinde ex lacu Eptabolo sub montes desertos subter-
fluens, per meridiana loca manat, & influit in paludē Coloe,
quæ circumcingit Meroem, quæ est Aethiopum meridiano-
rum regnum. Ab hisque paludibus se circumagens per flumina
na Astasobam, & Astaborā, & alia plura, peruenit per mons-
tes ad cataractam, ab eaque se precipitans per septentrionalem
peruenit inter Elephantida & Syenem, Thebaicosque in Aegy-
ptum campos, & ibi Nilus appellatur. Ex Mauritania autem
caput Nili profluere, ex eo maxime cognoscitur, quod ex al-
tera parte montis Atlantis sunt alia capita, item profluentia
ad occidentis Oceanum, ibique nascuntur Ichneumones, Cro-
codili, & alia similes bestiarum pisciumque nature, præter Hip-
popotamos. Ergo cum omnia maxima flumina in orbis ter-
rarum

rarum descriptionibus ab septentrione uideantur profluere, Aphricę campi, qui sunt in meridianis partibus subiecti solis cursui, latentis penitus habeant humores, nec fontes crebros, amnesq; raros; relinquuntur, uti multo meliora inueniantur capita fontium, quæ ad septentrionem aquilonemue spectant: nisi si inciderint in sulphureosum locum, aut aluminosum, seu bituminosum, tunc enim permutantur, & aut calidæ aquæ, aut frigidæ odore malo & sapore profundunt fontes. Neq; enim calidæ aquæ est ulla proprietas, sed frigida aqua cum incidit percurrens in ardentem locum, efferveſcit, & percalefacta egreditur per uenas extra terram, ideo diutius non potest permanere, sed breui spacio fit frigida. Namque si naturaliter esset calida, non refrigeraretur calor eius. Sapor autem & odor, & color eius non restituitur, quod intinctus & commixtus est propter naturæ raritatem.

ANNOTATIONES.

A Itaque quæ ex imbribus aqua colligitur, J Pluvia aqua à Paulo Aegineta libro 1. cap. 50. ex sententia Hippocratis (est autem ex lib. de capitulis uulneribus) commendatur, quod sit leuis, suavis, limpida, & tenuis. Quodq; citius putrescat, indicium esse uirtutis potius quam uitij. Eius sententia subscribitur Columella lib. 1. cap. 5. Scribit enim aquam pluuialem salubritati corporum esse accommodatissimam. Id etiam Auicenna uoluit, puteorum aquam improbens lib. 1. fen. 2. Plinius lib. 31. cap. 3. multis uerbis eorum sententiam refellit, qui cisternarum aquam maxime probant. In primis, quod leuitas deprehendi aliter quam sensu uix potest, nullo penè momento ponderis aquis inter se distantibus, quod cadens insciatur halitui terræ, quo fit ut pluuie aquæ sordium inesse plurimum sentiat, citissimeq; ideo caleſcat aqua pluuia: utiliores quæ profluunt existimari, cursu enim procurſuq; ipso extenuari atque proficere, stagnantes atque pigras merito damnari. De aquis lege, si libet, Auerroem simplicium cap. 38. & in eiusdem argumenti Rasim cap. 4. Quæ autem à Seneca traduntur lib. naturalium questionum. 3. ea magis ad caput proximum pertinent: itaq; eodum ueneris, ad eundem tibi eum auctorem iudico, quod uariarum aquarum naturam scribat. **B** Aër autem cum ruit trudens quocunq; humorem

humorem præuium,] Ipse dixit lib. 1. cap. 6. uentum esse aëris fluen-
tis undam cum incerta motus redundantia. Aristoteles autē Meteor. lib. 2.
uentum ait esse terreni halitus copiam, quæ cir ca terram agitur. Et lib.
de Mundo, ex sicco halitu, cum à frigore sic impellitur ut diffuat, uentum
efficiunt, qui nihil aliud esse uideatur, nisi quàm plurimus confertusq; aër.
C Vaporem autem & nebulas & humores e terra nasci.] Ab
hoc orbe in aërem qui supra nos est, duplex halitus effertur, auctore Ari-
stotele libro de Mundo: quorum alter siccus est fumidus, qui à terra eua-
poratur, alter humidior & uaporosior, qui exhalatur ab humoribus. Ex
his nebulæ, rores, pruinæ, nubes, imbres, niues, grandines gignuntur. Ex
illis uenti, coruscationes, tonitrua, presteres, fulmina & huiusmodi. D
Nullæ enim cameræ, quæ sunt caldariorum.] Id est cellarum
ubi lauabantur, ut supra lib. 5. cap. 10. Galenus libro Methodi 10. balnei
partes enumerat quatuor, primam in qua ingredientes in aëre uersaren-
tur calido, eam interpretati sumus Laconicum: secundam quò ex illa in a-
quam calidam descenditur, id propriè λουτήριον ait appellari: ab hac egres-
si, mox in tertiam frigidam ibant: in quarta sudorem detergebant. Vide to-
tum locum, nimirum quid quæq; pars uirtutis habeat explicantem. Quòd
si Plinium Cæcilium, lib. 5. epistola ad Apollinarem legeris, puto sicceris
operæ precium. E Et primo non remittitur propter breuita-
tem.] Id est exiguitatem stillarum, siue paucitatem, sic lib. 7. cap. 9. ex-
emptis glebis, guttæ eæ quæ residunt, propter breuitatem non possunt col-
ligi. F Vt corpus hominis ex calore emittit sudores.] Vnde
& nos edocti sudorem sicco calore elicimus Laconicis. Et quia de sudore
sermo est, quanquam non admodum facit ad rem, addam ex Aristotele lib.
de historia animalium. 3. sanguinem si immodicè humescat, in speciem sa-
nietis dilui, & adeò ferescere, ut nonnulli sudore cruento exudarint. G
Quæ orbe terrarum Chorographijs picta.] Chorographi-
am à Geographia differre scribit Ptolemæus lib. 1. Geograph. Quòd Cho-
rographia per partes locorum singula, ac etiam minutissima quæq; descri-
bit, ut portus, uicos, populos. Geographiæ autem proprium, unam & con-
tinuam terram ostendere. Deinde, Chorographia quæ locis accidunt ma-
gis cōsiderat, quàm diligentem proportionis distantiarum rationem, quod
Geographiæ est. Postremò Chorographia locorum pictura eget, Geogra-

phia per lineas tenues ac denotationes tantum, positiones & uniuersifigurationes ostendere potest. De his multa sunt apud Eustathium enarrationem Dionysij Afri. H. Maurusia, quam nostri Mauritaniam appellant.] Strabo lib. ultimo dicit, qui à Græcis Maurusij appellantur, Romanos & indigenas uocare Mauros. I Ex monte Atlante Dyris.] Strabo dicto lib. scribit montem esse in Lybia, quem Græci Atlantem uocant, Barbari Dyrim. Idem sentiunt Plinius lib. 5. cap. 1. & Solinus cap. 13. Vitruuius non montem quidem, sed Nilum ex monte Atlante ortum dicit uocari Dyrim, qui postea mutato nomine, Nigir, postremo ubi in Aegyptum peruenit, Nilus dicatur. Fieri potuit ut Mauri, quo nomine ipsum montem unde profluat, appellent eodem & ipsum fluuium, atq; id spe & asse Vitruuium, credibile est. Nilus græca dictio est, auctore Seruio Georg. 4. cum Mello latine uocetur. Horus Apollo Niliacus, seu potius Philippus, qui græcè ex Aegyptia lingua eum uertit, tradit quem Aegyptiacè v̄sp̄ uocant, interpretatum v̄eop, id est nouum significare. K Per flumina Astasobam & Astaboram.] Astapum & Astaboram Plinius lib. 5. cap. 9. Iulius Solinus cap. 45. & Pompo. Mela lib. 1. cap. 9. ipsum Nilum dicunt, qui his duobus ueluti brachijs insulam Meroen claudat. Strabo autem lib. ultimo, & Ptolemæus Geograph. 4. cap. 3. flumina diuersa faciunt. Diodorus Siculus lib. 1. dicit ab his qui insulam Meroen habitant uocari Astapum, id est aquam è tenebris uenientem. Plinius & Solinus dictis locis circa Meroen diuisum Nilum asserunt leuo Astaboran, dextro Astasopen nominari. Quod autem hic Vitruuius Astasobam pro Astapo, siue Astapode dixerit, mirum esse non debet: nam & Strabo Astosabam à nonnullis scribit appellari. Porro an Astosabam apud Vitruuium an apud Strabonem Astasobam scribendum sit, non mihi liquet. L Peruenit per montes ad Cataracten.] Cataracten tradit Strabo lib. ultimo, esse ad mediu ferè flumen petrosam quoddam supercilium, in superiore parte planum ut flumen recipere possit, desinens uerò in præcipitium. In Nilo est huiusmodi quidam locus, ubi præcipitans ruit potius quàm fluit. Ammianus Marcellinus lib. 22. præruptos scopulos interpretatur. M Ex Mauritania autem caput Nili profluere.] Aristoteles lib. 1. Meteorum auctor est, prima Nili fluenta ex Argyro monte decurrere. Herodotus lib. 2. ignorari ait unde oriatur. N Ibi que nascuntur Ichneumones.]
 Ichneumon

Ichneumon in Aegypto nascitur, animal felis magnitudine, sed figura non
 admodum à mure abhorrens. Habet internecinum cum angue bellum, nec
 prius hostem aggreditur, quàm socios uocet, & limo obducto contra ictus
 morsusq; sese loriket. In dimicatione caudam attollens, ictus irritos auer-
 sus excipit, donec obliquo capite speculatus inuadat in fauces. Debellat &
 Crocodilum. Auctores sunt Aristoteles de naturali historia lib. 9. cap. 6.
 & Plinius lib. 8. cap. 24. & 25. O Crocodili.] Crocodili naturam
 describit his uerbis Ammianus Marcellinus lib. 22. de Aegypto loquens.
 Inter aquatiles (inquit) bestias, Crocodilus ubique per eos tractus abundat
 exitiale quadrupes malum, assuetum elementis ambobus, lingua carens ma-
 xillam superiorem commouens solam, ordine dentium pectinato, pernicio-
 sis moribus quicquid tetigerit, pertinaciter tenens, oua edens anserinis
 similia, utq; armatus est unguibus, si haberet pollices, ad euertendas quoq;
 naues sufficeret uiribus magnis: ad cubitorum enim longitudinem s. inter-
 dum extentus, noctibus quiescens per undas, diebus humi uescitur, confi-
 dentia cutis, quam ita ualidam gerit, ut eius tergo cataphracta uix tormen-
 torum ictibus perforetur. Vide Herodotum lib. 2. Diodorum Siculum lib.
 1. Plinium lib. 8. cap. 25. Solinum cap. 45. Melam lib. 9. cap. 9. Meminit
 Horus Apollo lib. de literis hieroglyphicis siue Aegyptijs, Etymologus
 dictum putat, quod crocum timeat, nam δειλός timorem significat. Ae-
 gyptij enim qui mel conficiunt, cum sciant Crocodilum eo delectari, cro-
 co aspergunt quòd illum horreat. Crocus autem ex sententia scholiastæ
 Callimachi in Hymno Apollinis, dicitur, τὰ πρὸ τῆς ὕψους δειλόν, id
 est quod frigore floreat. P. Præter Hippopotamos.] Hippopotamū,
 id est fluuiatilē equū, auctor Aristoteles de historia animalium lib. 2. gignit
 Aegyptus, ei iuba est equi, ungula qualis bobus, rostrum resinum, talus
 etiam inest bisulcorum modo, dentes exerti, sed leuiter, cauda apri, uox
 equi, magnitudo asini, tergoris tanta crassitudo, ut ex eo uenabula faciant,
 interiora omnia equi & asini. Inter arundines celsas & squalentes nimia
 densitate, hæc belua, ut tradit Ammianus libro dicto, cubilibus positus, oculis
 per uigili studio circumspicit, laxa q; copia ad segetes depascendas egre-
 ditur, cumq; iam coeperit redire distenta, auersis uestigijs distinguit tra-
 mites multos, ne unius plane itineris lineas insidiat ores secuti, repertam
 sine difficultate confodiant. Item cum nimia auuiditate extuberato uentre

pigrescit, super calamo recens excetto, femora conuoluit & crura, ut pedibus uulneratis, cruor egestus madescens faciat leuem, & carnes saucias ceno oblit, quamdiu in cicatrices conueniant plage. Quos de Crocodilo dixi scripsisse, iisdem locis de Hyppopotamo etiam dixerunt. Horam significatur Aegyptij, fluuiatitem equum pingebat, ut tradit Horus Apollo Niliacus, libro de literis hieroglyphicis secundo. Q Namque si naturaliter esset calida, Aquarum quæ creduntur calide esse, quod id natura comparatum non sit, calor diu permanere non potest. Quicquid autem contraxerint saporis, odoris aut coloris ex locorum per quos percurrunt natura, id sua sponte non tollitur. Variorum autem saporum in amnibus & fontibus rationem ad ignis qui inest aut ingignitur facultatem refert Aristoteles Meteor. 2. quod terra, ut magis, minusue combusta est, uarias formas speciesq; sortiur, quippe alumine, calce, & ceteris id genus facultatibus repletur, quas dum aquæ dulces influunt, commutantur, fiuntq; nonnullæ acidæ, aliæ amaræ, aliæ alios sapes & odores induunt.

DE AQVIS CALIDIS, ET QVAS HABEANT

uires à diuersis metallis prodeutes, & de uariorum fontium, fluminum, lacuumq; natura.

C A P V T. III.

SVNT autem etiã nonnulli fontes calidi, ex quibus profluit aqua sapore optimo, quæ in portione ita est suauis, uti nec fontanalis ab Camcenis, nec Martia saliens desideretur. Hæc autem a natura perficiuntur his rationibus: cum in imo per alumen, aut bitumen, seu sulphur ignis excitatur, ardore percandefacit terram, quæ est circa se. Supra se autem feruidum emittit in superiora loca uaporem, & ita si qui in his locis, qui sunt supra, fontes dulcis aquæ nascuntur, offensi eo uapore effruescunt inter uenas, & ita profluunt incorrupto sapore. Sunt etiam odore & sapore non bono frigidi fontes, qui ab inferioribus locis penitus orti, per loca ardentia transeunt, & ab his per longum spacium terræ percurrentes refrigerati perueniunt supra terram, sapore, odore, coloreq; corrupto, uti in Tyburtina uia flumen Albula, & in Ardeatino fontes

fontes frigidi eodem odore, qui sulphurati dicuntur, & reliquis locis similibus. Hi autem cum sint frigidi, ideo uidentur aspectu feruere, quod cum in ardentem locum alte penitus inciderunt, humore & igni inter se congruentibus offensi, uehementi fragore ualidos in se recipiunt spiritus, & ita inflati uiuenti coacti bullientes crebre per fontes egrediuntur. Ex his autem qui non sunt aperti, sed aut saxis, aut alia ui detinentur, per angustas uenas uehementia spiritus extruduntur ad summos grumorum tumulos. Itaque qui putant tanta se altitudine, qua sunt grumi, capita fontium posse habere, cum aperunt fossuras latius, decipiuntur. Namque uti eneam uas non in summis labris plenum, sed aquæ mensuram suæ capacitatis habens e tribus duas partes, operculumque in eo collocatum cum ignis uehementi feruore tangatur, percalesceri cogit aqua, ea autem propter naturalem raritatem in se recipiens feruoris ualidam inflationem, non modo implet uas, sed spiritibus extollens operculum & crescens abundat, sublato autem operculo emissis inflationibus in aëre patenti, rursus ad suum locum residet. Ad eundem modum ea capita fontium, cum sunt angustius compressa, ruunt in summo spiritus aque bullitus. Simul atque latius sunt aperti exinaniti per raritates liquidæ potestatis residunt, & restituuntur in libramenti sui proprietatem. Omnis autem aqua calida, ideo quid est medicamentosa, quod in præuijs rebus percocta, aliam uirtutem recipit ad usum. Namque sulphurosi fontes neruorum labores reficiunt, percalesfaciendo exugendoque caloribus e corporibus humores uitiosos. Aluminosi autem cum dissoluta membra corporum paralyti, aut aliqua ui morbi receperunt, fouendo per patentem uenas refrigerationem contraria coloris ui reficiunt, & ex hoc continenter restituuntur in antiquam membrorum curationem. Bituminosi autem interioris corporis uitia positionibus purgando, solent mederi. Est autem aquæ frigide genus nitrosus, uti Pinnæ, Vestinæ, Cutilijs, aliisque locis similibus, quod potionibus depurgat, per aluumque transeundo, etiam strumarum minuit tumores.

A Nec fontanalis ab camœnis.] Fontanalis uel fontinalis aqua à fontibus luci camœnarū, qui est extra portam Capenam, attestante Asconio Pediano, unde appellata Camœna porta, postea Capena, eadem à fontibus fontinalis, & Latina, quòd in Latium duceret, nisi credat quis Vitruuium ad aqueductum respexisse, quod non existimamus. Lilius etiam Decad. primæ lib. 1. auctor est, lucum cum Numam Musis sacrasse, quem medium ex specu opaco fons perenni rigabat aqua. **B** Nec Martia saliens desideretur.] Aquæ Martiæ ductus super portam Esquilinam transiens ad Thermas Diocletiani deducebatur, prius à Traiano in Auentinum montem, uia Valeria ductus, ut traditur à Iulio Frontino libro de aqueduct. Commendatur ea aqua à Plinio libro 31. cap. 3. **C** Vti in Tyburtina uia flumen Albula.] Tyberim prius esse dictum Albulam, auctores sunt Varro de lingua Latina 4. Virgil. Aeneid. 3. Sext. Pompeius & alij, sed ad Viruuij locum hunc nihil. De ijs autem Albulis aquis intelligendum, quæ frigida in agro Tyburtino ad uarios morbos salubres sunt, ut scribunt Strabo libro 5. & Plinius lib. 31. cap. 2. Meminit Suetonius in uita Caesaris Augusti. Martialis libro 1. uocat aquas sulphureas.

Ibit ad Herculei gelidas qua Tyburis undas,

Hic ubi sulphureis Albula fumat aquis.

Et libro quarto uocat crudas Albulas.

Crudarum nebule quod Albularum.

De eis puto sensit Galenus lib. 8. methodi medendi, cum ait: Qui in aluminosis aquis (quæ ἄλβουλα uocant) lauerat. **D** Et in Ardeatino fontes frigidi.] Ardea (inquit Strabo) lib. 5. Rutulorum colonia distans à mari stadijs 70. ab urbe autem uiginti millibus passuum. Conditæ est à Danae Persei matre, ut tradunt Plinius libro 3. cap. 5. Iulius Solinus cap. 8. Vbi de Virgilij illud Aeneid. 7.

— Quam dicitur urbem

Acrifioneis Danae fundasse colonis.

Præcipiti delata noto, locus Ardea quondam

Dictus auis, & nunc magnum tenet Ardea nomen.

In agro Ardeatino erant frigidi fontes, odore sulphureo foetidi, quod etiam refert Bocatius de fontibus. **E** Vt uenti coacti.] Vi concepti spiritus.

ius. F Ad summos grumorum tumulos.] Libro 2. indicauimus grumum esse collectionem terræ, hic pro montibus accipimus. Docet itaq; non continuo librandos esse fontes, unde emergere uidentur, fieri plerumq; ut quorum fontium uidentur esse capita in summis montibus, si quis latus aperiat, experietur eo altitudinis extolli, & ueluti extrudi uehementia concepti spiritus, dum aqua saxis, aut alia ui retinetur, quo minus libramenti sui proprietate exeat, & per angustas uenas exprimat, quas si fossuris patentioribus aperueris, residit aqua, ut multi decipiantur in librandis fontium capitibus. G Quod in præuijs rebus per coëta. Id est, per quas permeat priusquam in apertum prodeat. H Vti pinnæ uesti-
næ.] Vestinos ultra Picenum esse, tradit Strabo lib. 5. Pinnas autem ap-
paret oppidū esse Pinnenfū, quos in Vestinis constituit Plinius lib. 3. cap.
12. quarta Italiæ regione. I Cutilijs.] Strabo lib. 5. non Cutilias uo-
cat, sed Cotifcolias: In Cotifcolijs (inquit) ἢ κοτίσκολίους frigida aquæ
sunt, quarum potus & infesio morbos curant. Plinius lib. 31. cap. 2. Cuti-
lias cum Vitruuio dixit. Cutilia, inquit, in Sabinis gelidissimæ suctu quodam
corpora inuadunt, ut propè morsus uideri possit, aptissime stomacho, ner-
uis, uniuerso corpori. K Strumarum minuit tumores.] Strumæ,
auctore Aegineta lib. 4. cap. 33. sunt glandulæ obduratæ, quibus collum,
axillæ, inguina occupantur, Græcis χοιράδες dicuntur. Nostri etiam scro-
fulas uulgò appellant, fortasse quòd his scrofæ, id est porcæ tentantur &
laborant. Struma Cornelio Celso, lib. 5. cap. 23. est tumor, in quo subter con-
cretæ quedam ex pure & sanguine quasi glandulæ oriūtur. Apsyrus lib.
de ueterinaria dicit in iumentis appellari ἀδένους, id est glandulas. Plinius
in homine tonsillas, in sue glandulas uocat, si plura cupis, legito Galenum
libro methodi. 13.

Vbi uero aurum, argentum, ferrum, æs, plumbum, reli-
quæq; res earum similes fodiuntur, fontes inueniuntur co-
piosi, sed hi maxime sunt uitiosi. Habent enim uitia contraria
aquæ calidæ, quam sulphur, alumen, bitumen emitit, qui per
potiones, cū in corpus ineunt, & per uenas permanendo ner-
uos attingunt & artus, eos durant inflando. Igitur nerui ins-
flatione turgentes, ex longitudine cōtrahuntur, & ita aut neu-
ricos, aut podagricos efficiūt homines, ideo quod ex durissi-
mis,

mis, & spissioribus frigidissimisque rebus intinctas habent uenarum raritates. Aquæ autem species est, quæ cum habeat non satis perlucidas uenas, spuma, uti flos, narat in summo, colore similis uitri purpurei. Hæc maxime considerantur Athenis. Ibi enim ex huiusmodi locis & fontibus, & in Asy, ^M & ad portum Pyræum, ducti sunt salientes, e quibus bibit ne- ^N mo propter eam causam, sed lauationibus & reliquis rebus utuntur. Bibunt autem ex puteis, & ita uitant eorum uitia. Troezeni nõ potest id uitari, quod omnino aliud genus aquæ non reperitur, nisi quod Cibdeli habent. Itaque in ea ciuitate, aut omnes, aut maxima parte sunt pedibus uitiosi. Ciliciæ uero ^P ciuitate Tarso flumen est nomine Cydnos, in quo podagrici crura macerantes leuantur dolore. Sunt autem & alia multa genera, quæ suas habent proprietates, uti in Sicilia flumen est Hímera, quod a fonte cum est progressum, diuiditur in duas partes, quæ pars profluit contra Aetnam, quod per terræ dulcem succum percurrit, est infinita dulcedine: altera pars, quæ per eam terram currit unde sal foditur, salsum habet saporem. Item Parætonio, & quo est iter ad Hammonem, & Cassio ad Aegyptum, lacus sunt palustres, qui ita sunt falsi, ut habeant insuper se salem congelatum. Sunt autem & alij pluribus locis & fontes, & flumina, & lacus, qui per salinas ^R fodinas percurrentes necessario falsi perficiuntur. Alij autem per pingues terræ uenas profluentes, uncti oleo erumpunt, uti Solis (quod oppidum est Ciliciæ) flumen nomine Liparis, in quo natantes aut lauantes, ab ipsa aqua unguuntur. Similiter Aethiopiæ lacus est, qui unctos homines efficit, qui in eo natauerint: & in India, qui sereno cœlo emittit olei magnam multitudinem. Item Carthagini fons est, in quo narat insuper oleum odore, uti scobe, citreo, quo oleo etiam pecora solent ungi. Zacyntho & circa Dyrrachium, & Apolloniam fontes sunt, qui picis magnam multitudinem cum aqua uomunt. Babylone lacus amplissima magnitudine, qui Limne asphaltis appellatur, habet supranatans liquidum bitumen, quo bitumene & latere testaceo structo muro Semiramis circumdedit Babylonem, ^T ^V

ANNOTATIONES.

L Aut Neuricos.] Neurici siue Nervici sunt, qui neruorum labores patiuntur. **M** Et in Asty.] Asty siue Astu, ut Latini pronunciant, quamuis oppidum quoddam, significet, ut apud Homerum non raro, eius tamen appellatione, etiamsi nomen non adijceretur, Athenas accipi receptum est. Viuntur Terentius in Eunucho, & ibi Donatus. Cicero de legibus 2. Aemilius Prob. in Alcibiade, & alij. Vide etiam Stephanum lib. de urbibus. **N** Et ad portum Piræeum.] Piræeus, portus est & emporium Athenarum, ait Strabo lib. 9. Dicit & Plinius libro 4. cap. 12. **O** Troezeni non potest id uitari.] De hac re Plinius lib. 31. cap. 2. aquarum culpa in Troezen omniū pedes uitia sentiunt. Est autem Troezen oppidum Achaiae. **P** Ciliciae uero ciuitate Tarso, flumen est nomine Cydnos.] Cydnus, tradente Vibio Sequestro, per mediam urbem Tarsos Ciliciae decurrit. Simile legitur apud Plinium lib. 5. cap. 27. ex Tauro monte oritur, si credimus Arriano de gestis Alexandri lib. 2. Quintus Curtius lib. 3. scribit de eo in hunc modum: Cydnus inclutus amnis, non spacio aquarum, sed liquore memorabilis, quippe leui tractu est fontibus labens, puro solo excipitur, nec torrentes incurrunt, qui placidam manantem alueum turbent. Itaque incorruptibilis idemque frigidissimus, quippe multa riparum amoenitate inumbratus, ubique fontibus suis similis in mare euadit. Afferit Solinus cap. 51. gentili lingua Syros quicquid est candidum, Cydnum uocare, unde huic anni datum nomen. Podagricis mederi, auctores sunt Plinius lib. 31. cap. 2. & Strabo lib. 14. **Q** Vti in Sicilia flumen est Himera.] Hoc flumen Stefichorus, apud Vibium Sequestrum, ait, in duas findi partes, una in Tyrrhenum mare, altera in Libicum decurrere. Solinus Himereum uocat, traditque caelestibus mutari plagis, amarum esse dum in Aquilonem fluit, dulcem ubi ad meridiem flectitur. **R** Vncti oleo erumpunt, uti Solis (quod oppidum est Ciliciae.) Hoc Plinius lib. 31. cap. 2. Polychytus (inquit) afferit expleri olei uicem iuxta Solos Ciliciae fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Aethiopia eiusdem uirtutis fonte, Lytus, in India terris fontem esse, cuius aqua luernae ardeant, idem Ecbatanis traditur. Solinus cap. 43. in Aethiopia non longe ab Heliu trapeza scribit esse lacum, quo persusa corpora uelut oleo nitescunt. Audio etiam nunc Degernse & Bauariae loco, fontem esse, ex quo

summo, oleum quotidie habeatur. S Odoreuti scobe citreo. J For
 te scribendum, odore uti scobis citreae, aut citreorum, id est odore rament
 torum, siue scobis citreorum, quibus odor acerrimus, auctore Plinio lib. 14
 cap. 28. Eius autē fontis meminit auctor libelli de mirabilibus auditu, nam
 Aristotelis non esse, multis coniecturis possumus demonstrare. T Ba
 bylonelacus amplissima magnitudine. J Præter eum lacum, qui
 in Iudæa à bitumine quod gignit, Asphaltites uocatur (ἄσφαλτον enim bi
 tumen Græci dicunt: nam asphalton lignum est odoris non insauis, quod
 seplasiariorum officinae sandalos uocant, utcunq; Auicenna diuersis capi
 tibus tradit de eis, ceu diuersa sint res: eum quidem certè reliqui Arabes
 imitati sunt) est & lacus in Babylonia Asphaltis nomine, è cuius bitumine
 & latere testacco constructo muro Babylonem Semiramis cinxisse fer
 tur. Babylonem scribūt Dionysius Afer de situ orbis, Strabo libro 16. Dio
 dorus. Siculus lib. 3. Iustinus lib. 1. Ouidius Metamor. 4. Solinus capite 30.
 à Semiramide primum constructam: at Berosus Chaldeus tradit Bselum,
 secundum Assyriorum regē, fundamenta Babyloniæ oppidi magis quam
 urbis fecisse, postea Semiramidem urbem fecisse. De bitumine & muris
 Babylonis, mentio est apud Dionem in Vlpio Traiano. V Liquidum
 bitumen. J Bitumen uocant, quicquid est lentum & molliiie glutinosa,
 quod sponte aut montibus deuoluitur, aut è terra scaturit, lacubus fontib
 usuc innatans. Quod à Babylone Zacyntho aut Apollonia inuehitur, li
 quidum est. Terra est in Syria circa Sidonem, limus in Iudæa lacu, auctore
 Plinio lib. 35. cap. 15. Galenus tamen libro simplicium, bitumen in Syria è
 stagno salso haberi prodit. Quod de Bitumine Iudææ narratur adeò se
 quax esse & lenta natura, ut ad omnem contactum adhaereat, nequeatq; à
 se separari, sed si partem abrumpere uelis, uniuersitas sequatur: ubi autem
 admota fuerint menstruis polluta fila sponte discerpatur, quod asserunt
 Plinius lib. 7. cap. 15. & Solinus cap. 4. Cornelius uerò Tacitus lib. 22. sale
 sum esse prodit, gnaros enim locorū tradere undantes bitumine moles pel
 li, manuq; trahi ad lius, mox ubi uapore terræ, ui Solis inaruerint, securi
 bus, cuneisq; ut trabes aut saxa discindi.

Item Ioppe in Syria, Arabiaq; Numidarum lacus sunt im
 mani magnitudine, qui emittunt bituminis maximas moles,
 quas diripiunt, qui habitant circa. Id autem non est mirandū,
 nam

nam crebræ sunt ibi lapidines bituminis duri. Cum ergo per
 bituminosam terram uis erumpit aquæ, secum extrahit, & cū
 sit egressa extra terram secernitur, & ita rejicit ab se bitumen.
 Etiamq; est in Cappadocia in itinere, quod est inter Mazacam
 & Tuanam lacus amplus, in quem lacum pars siue arundis
 nis, siue alij generis si demissa fuerit, & postero die exempta,
 ea pars, quæ fuerit exempta, inuenietur lapidea: quæ autem
 pars extra aquam manserit, permanet in sua proprietate. Ad
 eundem modum Hierapoli Phrygiæ efferuet aquæ calidæ
 multitudo, ex qua circum hortos & uineas fossis ductis im-
 mittitur. Hæc autem efficitur post annum crusta lapidea, &
 ita quotannis dextra ac sinistra margines ex terra faciendo in-
 ducunt eam, & efficiunt his crustis in agris septa. Hoc autem
 ita uidetur naturaliter fieri, quod in his locis & ea terra, quibus
 is nascitur succus, subest coaguli naturæ similis. Deinde
 cum commixta uis egreditur per fontes extra terram, a solis
 & aëris calore cogitur congelari, ut etiam in areis salinarijs
 uidetur. Item sunt ex amaro succo terræ fontes exeuntes ues-
 hementer amari, ut in Ponto est flumen Hypanis, qui a capi-
 te profluit circiter millia quadraginta sapore dulcissimo: dein-
 de cum peruenit ad locum, qui est ab ostio ad millia centum
 sexaginta, admiscetur ei fonticulus oppido quam paruulus.
 Is cum in eum influit, tunc tantam magnitudinem fluminis
 facit amaram. Ideo, quod per id genus terræ & uenas, unde
 Sandaracha foditur, ea aqua manando perficitur amara. Hæc
 autem dissimilibus saporibus a terræ proprietate perficiuntur,
 uti etiam in fructibus uidetur. Si enim radices arborum,
 aut uitium, aut reliquorum seminum, non ex terræ proprie-
 tatibus succum capiendo ederent fructus, uno genere essent
 in omnibus locis & regionibus omnium saporibus. Sed animad-
 uertimus apud insulam Lesbion uinum proryum, Mœoniæ *ee*
νοκρονηκου μενιτυν, Item Lydiam meliton, Siciliam mamertinum, *gg*
 Campaniam falernum, in Terracina & Fundis cecubum, res-
 liquisque locis pluribus innumerabili multitudine genera
 uini uirtutesq; procreari: quæ non aliter possunt fieri, nisi cum
 terrenus humor suis proprietatibus saporum in radicibus

infusus, enutrit materiam, per quam egrediens ad cacumen, profundat proprium loci & generis sui fructus saporem.

ANNOTATIONES.

X Item Ioppe.] Ioppe inquit Solinus cap. 47. oppidum antiquissimū orbe toto, utpote ante inundationem terrarum conditum, ubi est lacus bituminosus. Y Etiamque est in Cappadocia in itinere, quod est inter Maza & Tuana.] Scribendum inter Mazacam & Tuanam, ac cufandi casu. Mazacam appellari Casaream ab Augusto, sitamque esse sub Argeo monte, auctor est Sext. Rufus, Meminit Plinius lib. 6. cap. 3. Tuana nam autem uocat Tyanam Plinius eodem loco. Z Ad eundem modum Hierapoli.] De ea aqua hūc in modum tradit Strabo lib. 13. Geographiæ, Contra Laodiceam Hierapolis, ubi aquæ calidæ scaturiunt, & ubi Plutonium est, quæ utraq; non paruam admirationem præstant. Nam aqua adeo facile in tophum duratur, ut qui deducunt $\Phi\epsilon\alpha\gamma\mu\omicron\upsilon\varsigma\ \mu\omicron\upsilon\omicron\lambda\iota\delta$ Jous, id est, solida septa conficiant. aa Fontes exeuntes uehementer a mari.] Scribendum amari una dictione. bb Vt in Ponto est flumen Hypanis.] De hoc Solinus cap. 24. Hypanis (inquit) amnis ortur inter Achetas, Scythicorum amnium princeps, purus, & haustu saluberrimus, usque Callipodum terris infertur, ubi Exampeus fons infamis est amara scaturigine, qui Exampeus liquido admissus fluori, amnem uitio suo uertit adeo, ut dissimilis sibi in maria condatur. Refert & hoc Pomponius Mela lib. 2. cap. 1. cc Vnde Sandaracha foditur.] Dixit supra libro 7. cap. 7. Sandaracham pluribus locis fodi, sed optimam Ponto prope flumen Hypanim habere metallum. dd Sed animaduertimus insulam Lesbou uinum Protropon.] Deest præpositio apud, aut aliqua huiusmodi. Quod autem ad Protropon spectat, scribunt Plinius lib. 14. cap. 9. & Pollux lib. 6. cap. 2. ita appellari uinum, quod sponte effluit, antequam calcetur uuæ. Tortiuum enim dicitur torculari expressum post primam pressuram uinaceorum circunciso pede. Est & lixiuum uinum, aliud, ut uidetur, à Protropo, quod distillauit antequam nimum calcetur, auctore Columella lib. 12. cap. 27. & 36. & 41. Nam præliganeum dictum existimamus à M. Catone capite 3. de re rustica, quod prælegitur in usum operariorum. Ad hunc uero locum magis attinet, quod tradit Athenæus libro

bro 1. Mityleneos uini, quod apud eos dulce nascitur, $\pi\gamma\acute{o}\delta\ \rho\omicron\mu\omicron\upsilon$ appel-
 lare, alios etiam $\pi\gamma\acute{o}\ \gamma\omicron\omega\omicron\upsilon$. Est autem Mitylene urbs Lesbi insule in Ae-
 geo mari. Et Plinius lib. 14. cap. 7. proitropon Gnidium inter transmarina
 uina recenset. et Malonia $\kappa\alpha\tau\alpha\kappa\epsilon\kappa\epsilon\upsilon\mu\epsilon\upsilon\tau\eta\upsilon$.] Catacecaumenites
 Plinio lib. 14. cap. 7. uini genus est, à Catacecaumene regione iuxta Laodi-
 ceam, de quo Strabo lib. 13. Post hæc (inquit) regio, quæ Catacecaumene (id
 est exusta) dicitur quingentorum stadiorum longitudine, latitudine, quadrin-
 gentorum, siue ea Mysia siue Mæonia nominanda sit, nam utroq; nomine
 dicitur, ea tota arboribus caret, præter uitem, quæ catacecaumenitem fert,
 uinum quod nulli elegantia cedit. Summa camporum facies cinerulenta est,
 montana, petrosa, & nigra tanquam ex adustione quadam. Quidam cre-
 dunt ex crebro fulminum & fulgurum ictu contingere, uerum censendum
 potius propter ignem subterraneum, cuius ortus nunc descenderunt. Sunt &
 apud Stephanum libro de urbibus de hac regione aliqua. Ex uerbis his Stra-
 bonis atq; item sine lib. 12. facile est emendare Vitruuium. Itaq; pro Malo-
 niam, scribendum Mæoniam. ff Lydiam Meliton.] De eo uino num-
 quam quicquam à me lectum est. Miletum quidem constat urbem esse Ioniae,
 quæ proxima est Lydiæ. Subdubitauimus possit hic mendosus esse lo-
 cus, & pro Meliton, Tmolium magis quadraret, aut ut catacecaumenitem
 ita Tmolitem dixisset, usurpato etiam uocabulo à Galeno libro primo anti-
 doton, & libro de euchymia & cacochymia. & lib. 2. de compositione
 medicamentorum $\kappa\alpha\tau\alpha\ \gamma\epsilon\upsilon\mu$ & alibi. Tmolium enim montem Lydiæ, qui
 ante Tymolus appellabatur, (Nam & Stephanus qui de urbibus Græcè
 scripsit, Tmolium & Tymolum fluuium agnoscit eundem esse. Vnde etiam
 Theophrastus lib. de lapidibus preciosis, peti solitum lapidem, qui Lydius
 uocatur, tradit: eum autem fluuium ita nominatum à monte facile credo)
 Tmolium inquam Lydiæ montem, auctor est Plinius lib. 5. cap. 29. uitibus
 esse constitum. Et lib. 14. cap. 7. Tmoli uini meminit, uti Dioscorides libro
 quinto. Quin & Galenus libro 12. methodi medendi, eius duo genera pro-
 dit, unum admodum dulce, alterum austerum si cum isto conferas. Melita
 autem insula in freto Siculo sita est Africæ uersus, nunc Malta uocata. gg
 Sicilia Mamertinum.] Mamertini, natio Campaniæ, auctore Strabone
 lib. 6. in urbē Siciliæ Messanam habitatores induxerunt, tantumq; Mamer-
 tini in Messanis inualuere, ut in eorum manu ciuitas consisteret, potiusq;

Mamertinos eos uocarent omnes, quàm Messanos: cumq; feracissimus uinum
ager esset, uinum quidem ipsum nõ Messanum, sed Mamertinum nuncupa-
rent, quod contra Italica omnia & quidem præstantissima certat. Memi-
nit Plinius lib. 14. cap. 6. & Martialis lib. 13.

Amphora Nestorea tibi Mamertina senecta.

Si detur, quod uis nomen habere potest.

hh Campania falernum.] Falernus ager in Campania est. Incipit
autem à Ponte Campano leua petentibus urbanam coloniam Syllanam, un-
de uinum cui secunda nobilitas dabatur, ut tradit Plinius lib. 14. cap. 6.
Quod tamen nec in nouitate, nec in nimia uetustate corpori salubre, me-
dia autem ætas à quintodecimo anno incipit, eodem auctore. ii Terra-
cina & fundis Cæcubum.] Vitruuius appellat Cæcubi uini nomi-
ne, quod in Terracina Volscorum olim Metropoli, & Fundis Campani-
æ urbe, id est earum agris nascitur, cum tamen eorum unumquodq; propriam
habeat appellationem, sicq; Cæcubus ager, unde Cæcubum uinum, sicut à
Fundis Fundanum appelletur. Strabo lib. 5. Cæcubum quidem licet paludi-
bus adiaceat, uineta tamen uini feracissima præcipuis enutrit arboribus.
Et post eodem libro. Sinui uerò Caietano contiguum est Cæcubum, cui ad-
iacet urbs Fundi in Appia uia. Tota hæc ora præcipua adeo uina generat,
uerum Cæcubum & Fundanum & Setinum, sicuti Falernum & Albanum
& Staganum inter nobilia numerantur. Et Martialis lib. 13. Fundani &
Cæcubi diuersis Distichis meminuit. De Cæcubo lege Plinium lib. 14. cap. 6.

Quod si terra generibus humorum non esset dissimilis &
disparata, non tantum in Syria & Arabia in arundinibus, &
fincis, herbisq; omnibus essent odores, neq; arbores thurifera
ræ, neq; piperis darent baccas, nec myrræ glebulas, nec Cyre-
nis in ferulis laser nasceretur: sed in omnibus terræ regionibus
& locis, eodem genere omnia procrearentur. Has autem
uarietates regionibus & locis, inclinatio mundi, & solis impe-
tus, propius aut longius cursum faciēdo, tales efficit terræ hu-
mores, quæ qualitates non solum in his rebus, sed etiam in
pecoribus & armentis discernuntur. Hæc non ita dissimilitur
efficerentur, nisi proprietates singularum terrarum in regio-
nibus ad solis potestatem temperarentur. Sunt enim Bæoticiæ
flumina Cephysus, & Melas, Lucaniæ Crathis, Troiæ Xanthus,
thus,

thus, in agris Clazomeniorum, & Erythreorum, & Laodice-
 nsum, fontes ac flumina, cum pecora suis temporibus anni
 parantur ad conceptionem partus, per id tempus adiungitur
 eo quotidie potum, ex eoq; quamuis sint alba, procreant alijs
 locis leucophaea, alijs locis pulla, alijs coracino colore. Ita pro-
 prietas liquoris cum in corpus, profeminat intinctam
 sui cuiuscq; generis qualitatem. Igitur quoniam in campis Tro-
 ianis proxime flumen armenta rufa, & pecora leucophaea nas-
 cuntur; ideo id flumen Ilienses Xanthum appellauisse dicitur.

ANNOTATIONES.

kk Non tantum in Syria & Arabia in arundinibus & iun-
 cis] Quod arundinem dixit, ita & Plinius lib. 24. cap. 11. sed & idem
 alijs calamum odoratum, ut lib. 12. cap. 22. & lib. 13. cap. 11. & Solinus ca-
 pite 65. Plinius memorato cap. 22. prodit communem esse Arabia, In-
 dia, & Syria. Dioscorides lib. 1. cap. 19. in India nasci, praecipuaq; esse bo-
 nitatis fuluum, geniculis frequentibus, & qui assulose frangitur, plena
 arancorum fistula, albicantem, lentum in mandendo & astringentem.
 Officinae uocant Calamum aromaticum. Qu. Serenus libro de medicina,
 Calamum simpliciter nominat, Hippocrates $\mu\iota\gamma\epsilon\iota\mu\omicron\pi$ dicit, id est,
 unguentarium siue Aromatarium. Meminit Xenophon libro primo
 $\alpha\upsilon\alpha\beta\omicron\sigma\epsilon$ & u. Et Iuncis.] Intelligit iuncum odoratum, qui a Grae-
 cis $\chi\omicron\iota\upsilon\upsilon\varsigma$, id est iuncus per excellentiam dicitur, ab officinis Squinantum.
 Tradit Plinius lib. 12. cap. 22. inter Libanum montem & alium ignobilem
 in conualle modica iuxta lacum, cuius palustria estate siccantur, tricen-
 sis ab eo stadijs iuncum & calamum odoratos gigni. Eligendum esse rufum
 recentem, floribus refertum, tenuem, rubentibus fragmentis, & qui in con-
 fricando rose odorem emittat; scribit Dioscorides lib. 1. cap. 18. Vide Pli-
 nium lib. 21. cap. 18. Cornelius Celsus lib. 4. & 5. multis capitibus uocat
 iuncum rotundum. Aelius Promotus in Dynamero, cap. de cordis dolori-
 bus $\chi\omicron\iota\upsilon\upsilon\varsigma$, id est, iuncum simpliciter dicit, quo nomine utitur Scribonius
 Largus. Scribit autem Galenus lib. de Hippocratis uocabulis, ipsum appel-
 lare $\chi\omicron\iota\upsilon\upsilon\varsigma$ $\eta\delta$ $\nu\omicron\sigma\sigma\iota\omicron\pi$, id est, suaueolentem. Emendandus est Palladij lo-
 cus lib. 11. cap. 14. si squinatos uncias quatuor, scribendum enim schenan-
 thus, aut potius $\chi\omicron\iota\upsilon\upsilon\varsigma$ $\alpha\upsilon\delta$ $\delta\omicron\upsilon\varsigma$, id est, odorati iunci floris. Seplasarij bis
 ad cundem

ad eundem lapidem (ut dicitur) offendunt, nam & squinantum scribunt, & cum florem non habeant, pro eo herbam ipsam uendunt. Neque enim uereor, ut quis mihi laudet Abohanisam, Isaac eben Amram, Abicē, Serapionem & ceteros Arabes, uitium esse interpretis potius quam scriptorum existimo. **mm** Neque arbores Thuriferæ.] Thuris arborem tradit Theophrastus lib. 9. de historia plantarum, quinis ferē cubitis attolli, solam Arabiam, nec tamen uniuersam thus mittere, auctores sunt Plinius lib. 12. cap. 14. & Solinus cap. 46. Dioscorides lib. 1. cap. 31. etiam Indici thuris meminit Philostratus libro 2. uitæ Apollonij Tyanei, & in Caucasof nasci tradit. Adulteratum autem pini resina & gummi deprehenditur: siquidem gummi flammam non eiaculatur, resina in fumum euanescit. Ma scula thura dicuntur lachrymæ sponte rotundæ & candidæ. Magna est cōtrouersia inter scriptores, quæ sit arboris facies, ut scribit Plinius dicto loco. Aliqui enim folio esse piri aiunt, minore duntaxat, alij lentisco similem, quidam terebintho, nonnulli Lauri folio. **nn** Neque piperis darent baccas.] Caucasus Indiæ mons, ut scriptis mandauit Solinus cap. 65. fronte, qua Soli est obuersus, arbores piperis ostentat, quas ad Iuniperi similitudinem fructus edere assueuerant. Eorum qui primus erumpit, ueluti Corylorum fimbria, aut Faseolorum siliqua, dicitur piper longum. At quod ex ipsa arbore stringitur, dehiscens paulatim per maturitatem siliquis, piper est album. Cuius cutem rugosam & torridam Solis calor fecerit, id nigrum piper appellatur. Mihi Venetijs ostensa est arbuscula non absimilibus Bryoniæ folijs pro piperis arbore, fructum non licuit uidere. Et Platina libro de obsonijs scribit in Italia nasci. Admonendum hoc loco duximus, quod scribit Dioscorides lib. 2. cap. 176. & repetitur à Plinio libro 12. cap. 7. Gingiber siue Zimpiberi aut Singiberi non esse radicem huius arboris, sed sui generis esse plantam. Baccas autem Vitruuius appellat grana. **oo** Nec Myrrhæ glebulas.] Myrrham scribit Dioscorides lib. 1. cap. 77. lachrymam esse arboris, quæ in Arabia gignitur, non dissimilis Spinæ Aegyptiæ. Inciduntur enim arbores à radice ad ramos usque, ex quibus plagis emanat id genus gummi, nam quod sponte sudant antequam incidantur, stacten esse ait Plinius lib. 12. cap. 15. Quanquam Dioscorides dicti libri cap. 72. stacten asserit esse pinguitudinem recentis Myrrhæ cum exigua aqua tusa & expressæ. De myrrha arbore lege Theophrastum

phrastum lib. de historia plantarum. 9. cap. 4. & Solinum cap. 46. pp
 Nec Cyrenis in ferulis Laser nasceretur.] Laserpitium (quod
 Græci, ut testatur Apitius lib. de re culinaria 1. cap. 2. & lib. 7. cap. 1. Sil-
 phion uocant) auctore Plinio lib. 19. cap. 3. in Cyrenaica prouincia reper-
 tum est, unde à Catullo Laserpitiferæ Cyrenæ dicuntur, eius succus laser
 nominatur, Columella lib. de arboribus, cap. 23. appellat laser Cyrenaci-
 um, siue ut in alijs codicibus legitur, lac Cyrenaicum. Et Palladius lib. 3.
 cap. 29. opōn Cyrenaicum. A Solino cap. 40. Syrpe & lac Syrpicum dici-
 tur. Eo usos esse antiquos indicat multis locis Apitius lib. de re culinaria.
 Vnde pullus laseratus apud eundem lib. 6. cap. 6. dicitur, & in Apuleio
 lib. 10. de asino aureo, carnes lasere infectæ. Quin laserpitio ipso usos eos
 dem, scribunt Theophrastus lib. 6. de historia plantarum, & Plinius me-
 morato cap. 3. Tradit Dioscorides lib. 3. cap. 93. caulem aliquos Silpion,
 radicem Magudarim, folia Maspeton, uocare. Laserpitij mentio est apud
 Strabonem lib. ultimo, Plautum in Pseudolo, & item in Rudente, ubi Sir-
 pe & Magudaris etiam nominantur. Silphij mentio est apud Aristophæ-
 nem in equitibus. Interpres scribit fruticem esse amœni odoris, ex nonnul-
 lorum sententia, alios dicere esse odoris inamœni. Meminerunt etiam An-
 tiphanes & Alexis apud Athenæum lib. 4. qq Sunt enim Bæotiæ
 flumina Cephisus & Melas.] De his Plinius lib. 2. cap. 103. In Bæo-
 tia amnis Melas oues nigras, Cephisus ex eodem lacu profluens, albas. rr
 Lucaniæ Crathis.] Callimachi scholastes scribit Crathidem fluum
 esse Arcadiæ. Tradit Strabo lib. Geographiæ 6. in Crathide lotos homines
 cæsarie candidos et flauos effici. Vibius Sequester dicit aurei coloris. Pli-
 nius autem è Theophrasto tradit candorē facere bobus ac pecoribus, quin
 & homines qui ex eo bibant candidos, mollioresq; ac porrecta esse coma,
 ss Procreant alijs locis Leucophæa.] Id est cineracei coloris,
 & ut nostri loquuntur grisea, colore mixto ex albo & fusco, ex nominis
 notatione, unde pannus leucophæus dicitur Plinio lib. 32. cap. 10. Existimo
 non grauius laturum (si bene hominis ingenium aliquot colloquijs noui)
 nostræ tempestatis iuriconsultis. Alciatum, si monuerim lapsum esse, qui
 in Parergis scripserit Leucophæum colorem esse giluum quadam tenuis in
 rubrum uergentem, quod ex Sinopide pontica, quæ rubra sit, & melino
 giluo, Plinio conficiatur. Neque enim apud Plinium leucophæum legitur,

sed leucophorum: & si leucophæum scribatur, non docet colorem effici, sed glutinum. Eius hæc sunt uerba ex lib. 35. cap. 6. Simopidis ponticæ selibra, silis lucidi libris decem, & melini Græciensis duabus mixtis, tritisque una per dies xij. leucophorum fit, hoc est glutinū auri cum inducitur ligno. t t Alijs coracino colore.] Strabo lib. 12. de Laodicensium pecoribus loquens, τὸν κόραξιν ἄραον uocat, cuiusmodi scilicet in coruis conspicitur, id est nigerrimum: eum locū Gregorius Tifernas non rectè interpretatus est. Oppiani ἀλευκῶν enarrator, dicit κόραξ significare nigrū, unde dicuntur κόραξ, id est coruus, & coracinus, hic est piscis Oppiano, Athenæo, Plinio, et cæteris. Quinquā Athenæus lib. 7. ἀπὸ τῆς κόρας κινεῖται id est à mouendis pupillis dictum prodit, haud scio quàm rectè. Coracinam picem non ineptè uocat Palladius: & si quid intelligo, serici uullosi (quod uillutum uulgo dicitur) Coracinus est color. u. Ideo id flumen Ilienses Xanthum appellauisse dicuntur.] Scribit Plinius lib. 2. cap. 103. Rufas oues iuxta Ilium, Xanthum efficere, unde et nomen anni, nam ξανθὸς rufum significat. Aristoteles libro 3. de historia animalium auctor est, Scamandrum annum flauas reddere oues cre di, ut Xanthum pro Scamandro nuncupatum ab Homero existimatum sit.

Etiamsq; inueniuntur aquæ genera mortifera, quæ per maleficum succum terræ percurrentia recipiunt in se uim uenena-
tam, uti fuisse dicitur Terracinæ fons, qui uocabatur Neptu-
nius, ex quo qui biberant imprudentes uita priuabantur: qua
propter antiqui eū obstruxisse dicuntur. Et apud Cychros in
Thracia lacus, ex quo nō solum qui biberint moriuntur, sed
etiam qui lauerint. Item in Tessalia fons est profluens, ex quo
fonte, nec pecus ullū gustat, nec bestiarū genus ullū propius
accedit, ad quem fontē proxime est arbor florens purpureo
colore. Non minus in Macedonia, quo loci sepultus est Euri-
pides, dextra ac sinistra monumenti, aduenientes duo riuicōs
currunt in unum, ★ accumbētes uiatores pransitare solent,
propter aquæ bonitatem. Ad riuum autē qui est in altera par-
te monumenti, nemo accedit, quod mortiferam aquam dicitur
habere. Item est in Arcadia Nonacris nominata terræ res-
gio, quæ habet in montibus e saxo stillantes frigidissimos hu-
mores.

bb mores. Hæc autem aqua ^{super uel super} nominatur, quam neq̄ ar-
 genteum, neq̄ æneum, neq̄ ferreum uas potest sustinere, sed
 Cc dissilit, & dissipatur. Conseruare autem eam, & continere ni-
 hil aliud potest, nisi mulina ungula, quæ etiam memoratur
 ab Antipatro in prouinciam, ubi erat Alexander, per Iollam
 filium perlatam esse, & ab eo ea aqua regem esse necatū. Item
 Alpibus in Cotti regno est aqua, quam qui gustant, statim cō-
 cidūt. Agro autem Falisco uia Campana in campo Corneto
 Da est lucus, in quo fons oritur, ubi anguim & lacertarum, reli-
 quarumq̄ serpentium ossa iacentia apparent. Item sunt non-
 nullæ acidæ uenæ fontium, uti Lyncesto: & in Italia Virena:
 Ee Campania Teano, alijsq̄ locis pluribus, quæ hanc habent
 uirtutem, uti calculos in uescicis, qui nascuntur in corporibus
 hominum, potionibus discutiāt. Fieri autem hoc naturaliter
 ita, ideo uidetur, quod acer et acidus succus subest in ea terra,
 per quam egredientes uenæ intinguntur acritudine, & ita cum
 in corpus inierunt, dissipant quæ ex aquarum subsidencia in
 corporibus, & concrecentia offenderūt. Quare autem discus-
 tiantur ex acidis eæ res, sic possumus animaduertere. Ouum
 in aceto si diutius impositum fuerit, cortex eius mollescet &
 dissoluetur. Item plumbum, quod est lentissimum & grauissi-
 mum, si in uase collocatum fuerit, et in eo acetum suffusum, id
 Ff autem opertum & oblitum si erit, efficietur uti plumbum dis-
 soluatur, & fiat cerussa. Eisdem rationibus æs, quod etiam so-
 lidiore est natura, similiter curatū si fuerit, dissipabitur & fiet
 Gg ærugo. Item margarita, non minus saxa silicea, quæ neq̄ fer-
 rum, neq̄ ignis potest per se dissoluere, cum ab igni sunt perca-
 lesacta, aceto sparso dissiliunt & dissoluuntur. Ergo cum has
 res ante oculos ita fieri uideamus, ratiocinemur hsdem ratio-
 nibus ex acidis, propter acritudinem succi, etiam calculosos
 e natura rerum similiter posse curari.

ANNOTATIONES.

xx Vti fuisse dicitur Terracinæ fons qui uocabatur Ne-
 ptunius. Bocatius lib. de fontibus prodit Anxurem fontem esse Volco-
 rum, haud longè à Terracina, Anxur antea dicta, qui eo quòd lignaris loc-

thalem haustum præberet, ab incolis iniectis lapidibus & terra oppletus est. Eum indicat postea etiam Neptunium dici. **yy** Er Cychros in Thracia lacus.] Plinius lib. 31. cap. 3. necare aquas, Theopompus & in Thracia apud Cychros dicit. Hoc autem loco Vitruuij, deest præpositio apud, ut sit, & apud Cychros, nam hi sunt Thracie populi, ne quis nominandi casu accipiat pro ipsius lacus nomine. Aristoteles (si modo eius est liber, qui editus est de mirabilibus auditu, quod non existimamus) non Cychros, sed Psittos (nisi codex menda non caret) neque lacum, sed fonticulum uocat, libro tamen de historia animalium tertio, Psychron uocatum ait, à frigiditate. **zz** Item in Thessalia fons est profluens.] De hoc fonte locus ille Plinij intelligendus lib. 31. cap. 2. Aliter (inquit) circa Thessalica Tempe, quoniam uisus omnibus terrori est, traduntq; etiam es ac ferrum erodi illa aqua: profluit breui spacio, mirumq; filiqua syluestris amplecti radicibus fontem eum dicitur, semper flores purpura. Id est quod significauit Vitruuius, cum dixit arborem florentem colore purpureo. **Aa** Non minus in Macedonia, quo loci sepultus est Euripides] Et hunc locum mutuatus est Plinius dicto cap. 2. ait enim, In Macedonia, non procul ab Euripidis Poëte sepulchro, duo riui confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. Vitruuium hic in cunctis manuscriptis impressisq; codicibus mancum decurtatumq; inueni. Nam qua parte esset riuus ad quem uiatores bonitate aque capti prandere solerent, nõ legitur. **Quin** & Plinius, à quo emendandi auxilium potuit sperari, tacuit, & reliqui Geographi non meminerunt, Athenis inane Euripidis monstrari sepulchrum, apud Pausaniam in Atticis memini legere. **Bb** Hęc autem aqua $\sigma\upsilon\gamma\acute{o}\varsigma$ $\upsilon\delta\omega\pi$ nominatur.] De hac Styge Plinius lib. 2. cap. 103. iuxta Nonacrim Arcadię, Styx, nec odore differens, nec colore, epota illic nõ necat. Et lib. 31. cap. 2. In Arcadia ad Pheneum aqua profluit è saxis, Styx appellata, que illic necat: nam alia est Styx palus apud Inferos, cuius meminerunt Homerus Iliados s. Virgil. Aeneid. 6. Hestodius in Theogonia. Didymus Homeri interpret Iliad. 19. Vibius Sequester, & alij. **Cc** Conseruare autem eam & continere nihil aliud potest, nisi mulina ungula.] Id refert Plinius lib. 30. cap. ulti. Ungulas tantum mularum reperias, neq; aliam ullam materiam, que non perroderetur à ueneno Stygis aque, cum id dandũ Alexandro magno Antipater mitteret, memoria

memoria dignum est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Quod autem Vitruuius, & eum sequutus Plinius, dicunt Stygis aquam non nisi in mula ungula ferri posse. Iustinus lib. 17. seu Trogius scribit equi. Curtius autem libro 10. dum uementi ait, in medium relinquit. Dd Item sunt non nullæ acidæ uenæ fontium uti Lyncesto.] Plinio lib. 2. cap. 103. uocatur Lyncestis (inquit) aqua, quæ uocatur acidula, uini modo temulentos facit. Vibius Sequester Licesium nominat, dicitq; esse Thraciæ fluuiū. Eadē uis traditur ab Oribasio ex Ruffo lib. 5. cap. 4. ἐπιλυσιμῶς, nisi codex menda non caret. Ee Campania Teano.] Teanum Sidi- cinum cognomine in Campania est, ibi aquam Acidulam calculosis mederi auctor est Plinius lib. 31. cap. 2. Ff Efficietur uti plumbum dissol- uatur, & fiat Cerussa.] De Cerussa, & quæ statim sequitur ærugine, dixi lib. 7. cap. 12. Gg Item margarita non minus saxa filicea.] Scribit Plinius lib. 9. cap. 35. aceti asperitate & ui, margaritas in tabem resolui. Et lib. 23. cap. 1. saxa rumpere infusum acetum, quæ non ruperit ignis antecedēs. Porro notius est, margaritas et uiuiones eadem esse, quàm ut admoneri debebeat.

H Sunt autem etiam fontes uti uino mixti: quemadmodum est unus Paphlagoniæ, ex quo, etiam sine uino, potantes fiunt temulenti. Equiculis autem in Italia, & in alpihus natione Medullorum, est genus aquæ, quam qui bibunt, efficiuntur tur- gidis gutturibus. In Arcadia uero ciuitas est non ignota Clis- tori, in cuius agris est spelunca profluens aquæ, quam qui bi- berint fiunt abstemi. Ad eum autem fontem epigramma est in lapide inscriptum, hac sententiâ, uersibus græcis: eam non esse idoneam ad lauandum, sed etiâ inimicam uicibus, quod apud eum fontem Melampus sacrificijs purgauisset rabiem Proeti filiarum, restituissetq; earum uirginum mentes in pristi- nam sanitatem. Epigramma autem est id, quod est subscriptū.

Ἀγρότα σὺ μ' ποίμναις τὸ μεσαμβρινὸν ἦν σε βῆδυν
 δίψος, ἀν' ἑχατιὰς κλείτ' ἔρος ἔρχόμην.
 τῆς μὲν ἀπὸ κρήνης ἀφύσαι πόμα, καὶ παρὰ νύμφαις
 ἔδριάζει σῆσον πᾶν τὸ σὸρ' ἀπόλιον.

Ἄλλὰ σὺ μὴτ' ἐπίλυτρα βάλης χροῶ μήσε καὶ ἄυρη.

Ἡμῆν δ' ὀρμῆς ἐντὸς ἔόντα μέθης.

Φεῦ γε δ' ἐμὴν πενήν μισάμπελον ἄνθα μελάμπυρ

Λυσάμεν ὅ λυσκος προϊτίδας ἀργαλέης.

Πάντα καθ' ἑμὸν ἔκοφερ ἀπόκευφορ, εὐτ' ἀμ' ἀπ' ἄργυρ

Οὔρεα τρηχέης ἥλυτερ ἀρκαδίης.

Item est insula Chio fons, e quo qui imprudenter biberint, fiunt insipientes, & ibi est Epigramma in sculptum ea sententia: Lucundam esse potionem fontis eius, sed qui biberit saxeos habiturum sensus. Sunt autem uersus hi.

Ἡδ' ἔα ψυχροῖο ποτῶ λιβάς ἢ ἀναβαῶλλη

Ἡγίμ, ἀλλὰ νόω πείτῃ ὅ τῆς δ' ἐπιώμ.

Sus autem, in qua ciuitate est regnum Perfarum, fonticulus est, ex quo qui biberint, amittunt dentes. Item in eo est scriptum Epigramma, quod significat hanc sententia: Egregiam esse aquam ad lauandum, sed eam si bibatur excutere e radici bus dentes, & huius Epigrammatis sunt uersus græce.

Ἰδατα ταῦτα βλέπερ φοβερά ξένε, τῆν' ἄπο χορσί

Ἀστρά μὲν ἀνθρώποις ἀβλαβῆ ἔσιμ' ἔχειμ.

Ἡμ δὲ βάλης κοίλης ποτὶ νηδύ' ὅ ἀγλαὸν ὕδωρ,

Ἄρα μόνον δολιχῶ χεῖλεος ἀλάμει ὅ.

Ἀὐτῆμαρ πρὶς ἡἴρες ἐπὶ χθονὶ Δαιτὸς ὀδόντες

Πίπτῃσι, γενύωμ ὄρφανα δέντες ἔδκ.

ANNOTATIONES.

Hb Quemadmodum est unus Paphlagoniæ,] Hoc in Paphlagonia ὅ agro Caleno fieri tradit Plinius lib. 2. cap. 102. li Quam qui biberint, fiunt abstemiij.] De hoc fonte hunc in modum Ouidius lib. Metam. ultimo.

Clitorio quicumq; sitim de fonte leuarit,

Vina fugit, gaudetq; meris abstemius undis.

Seu uis est in aqua, calido contraria uino,

Sue, quod indigenæ memorant, Amithaone natus

Prætidæ

Prætidæ attonitas postquam per carmen & herbas
 Eripuit furij, purgamina mentis in illas
 Misit aquas, odiumq; meri permansit in undis.

Meminit & Plinius lib. 31. cap. 3. & Vibius Sequester. Eudoxus apud Stephanum, fontem quendam in Azania Arcadiæ memorat, cuius aquam gustantibus uini ueniat tædium tantum, ut ne odor quidem eius feratur: quod in eam aquam Melampus abiecisse credatur piamenta illa, quibus Prætidæ filias furentes lustrauerat. Kk Quod apud eum fontem Melampus sacrificijs] Aelianus Heligen & Celenen nominat Prætidæ filias. Hæ, ut est scriptum apud Seruium Aeglog. 6. cum se Iunoni in pulchritudine prætulissent, illa irata, hunc errorem earum immisit mentibus, ut se uacas putarent, ad eò ut plerumq; gemerent & timerent aratra: has Melampus postea purgauisse perhibetur. Vide Lactantium lib. 3. Thebaidos Statij, siue Lutatium, ut alij uolunt. Ll Epigramma autè est id quod est subscriptum] Cum de uertendis his & qui sequuntur Græcis uersibus cogitarem, commodum superueniunt singulares amici, Ioannes Noretius, Bartholomæus Pratenus, & Gulielmus Gyscaferius, uiri in uoluedis utriusque linguæ auctoribus non mediocriter exercitati: ij igitur dum nobis meditantibus interuenissent, Tu (inquunt) reliqua, penes nos esto uertendi labor. Cum ea Epigrammata sorte accepta, latina ex tempore fecissent, ac mea quidem sententia non infeliciter, libuit his meis Annotationibus inserere, argumentum nostræ necessitudinis, & futura haud quaquam ingrata lectori non omni ex parte fastidioso. Itaque primum hoc uertit Pratenus.

Si te, siq; pecus, medio sit is orbe diei
 Ad fontis (pastor) Chytorij antra premat,
 Inde tuam restingue sitim, quin & propè Nymphas
 Naiadas, omne tuum tu quoque siste pecus.
 Membra lauanda tamen caueas committere lymphæ,
 Ne noceat uinctis ebrietate Notus.
 Vitibus infestas fuge aquas, ubi nempe Melampus
 Lustrauit dira Prætidæ à rabie.
 Arcanam abstergens maculam, & se protinus Argis
 Ad tetricæ montes contulit Arcadiæ.

Sunt

Mm Sunt autem uersus hi ἡδ' ἔα ψυχοῖο ποτ' ἔλιβας. *Distichon*
hoc, Giscaferius in hunc mundum uertit.

Sunt gelidi fontis laticesq; bibenti,
Saxeus attamen hinc illico sensus erit.

Nn Et huius Epigrammatos sunt uersus Græce, ὕδ' ἄτα τὰ
τα κλέπες. Vltimus uertendi labor cessit Noretio, cuius ego sum consue-
tudine, quamdiu per instituta legum studia unâ agere licuit, familiarissimè
usus, & ingenio usque eo oblectatus, ut multa uni, dum simul Romanas rui-
nas uisimus, crediderim quæ ad rem ædificatoriam attinerent, adeò mihi
uidebatur ad queuis natus, & dignus cui difficillima quæq; commiteres,
sed præstat eius audire Epigramma.

Hospes aquam cernis metuendam, innoxia membris
Sumere mortales unde lauacra queant.
Sin imum in uentrem nitidam deieceris undam,
Admoris tantum labra suprema licet,
Protinus in terram labentur ab ore molares,
Et sedes linquent mandibule uacuas.

DE PROPRIETATE ITEM NONNULLO-
rum locorum & fontium. CAP. IIII.

SVNT etiam nonnullis locis fontium proprietates, quæ
procreant qui ibi nascuntur egregijs uocibus ad cantan-
dum, uti Tharso, Magnesiæ, alijsq; eiusmodi regionibus. Et
amq; Zama est ciuitas Afrorum, cuius mœnia rex Iuba du-
plici muro sepelit, ibiq; regiam sibi domum constituit. Ab ea
millia passuum uiginti est oppidum Ismuc, cuius agrorum
regiones incredibili finitæ sunt terminatione. Cum esset enim
Africa parens & nutrix ferarum bestiarum, maxime serpen-
tium, in eius agris oppidi nulla nascitur, & si quando allata
ibi ponatur, statim moritur; neq; id solum ibi, sed etiam terra
ex his locis, si alio translata fuerit, similiter efficit. Id genus ter-
ræ etiam Balearibus dicitur esse, sed aliam mirabiliorem uir-
tutem ea habet terra, quam ego sic accepi. C. Iulius Masinissæ
filius, cuius erant totius oppidi agrorum possessiones, cum
patre

patre Cæsare militauit. Is hospitio meo est usus, ita quotidiana
 no conuictu necesse fuerat de philologia disputare. Interim cū
 esset inter nos de aquæ potestate & eius uirtutibus sermo, ex
 C
 D
 posuit esse in ea terra eiusmodi fontes, ut qui ibi procrearen
 tur, uoces ad cantandum egregias haberent. Ideoque semper
 transmarinos catastos emere formosos, & puellas maturas,
 eosq; coniungere, ut qui nascerentur ex his, non solum egres
 gia uoce, sed etiam forma essent non inuenusta. Cum hæc tan
 ta uarietas sit disparibus rebus natura distributa, quod hu
 manum corpus est ex aliqua parte terrenum, in eo autē mul
 ta genera sunt humorum, uti sanguinis, lactis, sudoris, urinæ,
 lachrymarum. Ergo si in parua particula terreni, tanta discre
 pantia inuenitur saporum, non est mirandū, si in tanta magni
 tudine terræ, innumerabiles succorum reperiantur uarietates,
 A
 per quarum uenas aquæ uis percurrens tincta, peruenit ad
 fontium egressus, & ita ex eo dispares uarijque perficiuntur in
 proprijs generibus fontes, propter locorum discrepantiam,
 & regionum qualitates, terrarumq; dissimiles proprietates.
 Ex his autem rebus sunt nonnulla, quæ ego per me perspexi,
 cætera in libris Græcis scripta inueni, quorum scriptorum hi
 sunt authores, Theophrastus, Timæus, Possidonius, Hege
 sias, Herodotus, Aristides, Metrodorus, qui magna uigilan
 tia, & infinito studio, locorum proprietates, aquarum uirtus
 tes, ab inclinatione cœli, regionum qualitates ita distributas
 esse, scriptis declarauerunt: quorum secutus ingressus, in hoc
 libro perscripsi, quæ satis esse putauit de aquæ uarietatibus:
 quo facilius ex his perscriptionibus eligant homines aquæ
 fontes, quibus ad usum salientes possint ad ciuitates munici
 piarq; perducere. Nulla enim ex omnibus rebus tantas uides
 tur habere ad usum necessitates, quantas aqua. Ideo quod om
 nium animalium natura, si frumenti fructu priuata fuerit,
 arbutisue, aut carne, aut piscatu, aut etiam qualibet ex his re
 liquis rebus escarum utendo poterit tueri uitam: sine aqua ue
 ro, nec corpus animalium, nec ulla cibi uirtus potest nasci, nec
 tueri, nec parari. Quare magna diligentia industriaq; quæren
 di sunt & eligendi fontes, ad humanæ uitæ salubritatem.

ANNOTATIONES.

A Etiamque Zama est ciuitas Afrorum,] Scribit Strabo lib. ultimo, Zamam regiam lubæ per sua tempora à Romanis destructam, & Plinius lib. 5. cap. 4. oppidum Zamense ponit in Africa inter libera. **B** Id genus terræ etiam Balearibus dicitur esse.] Balearis terra Serpentes necat, ut est apud Plinium lib. 35. cap. ultimo. Sunt autem Baleares insule due in mari mediterraneo, quas hodie uocamus Maioricam & Minoricam. **C** Exposuit esse in ea terra eiusmodi fontes,] Tradit & Plinius lib. 31. cap. 3. ex Varrone, Zamæ in Africa fontem esse, quo canoræ uoces fiant. **D** Ideoque semper transmarinos catastos emere formosos.] Locus ambiguus est, sed potior mihi uidetur sensus, ut accipiamus Zamenses & Ismuc oppidi ciues, atq; ad eò totius agri incolas solitos esse comparare aliunde, id est transmarinos seruos formosos, & nubiles puellas, ut qui ex coniunctis his matrimonio apud se nascerentur, & uoces ad cantandum haberent egregias, & uenusta essent specie. Dicit enim huiusmodi esse, qui in eorum agro procreentur, ne intelligamus aliò transuectos, eiusdem uis liberos procreare, nam à fontibus id accidit. Sunt autè Catasti serui, à catasta compe de Martiali, Persio, Tibullo, Plinio lib. 35. cap. 13. Scio Hermolaum hoc loco legisse Calastros, & apud Beroaldum lib. 11. Apuleij de asino aureo, scriptū Catastos, apud alios Calasastros, pro his qui sunt canora uoce, quasi illi & hi uoluerint ex Zama à transmarinis redimi iuuenes egregia uoce, et puellas, ex quibus qui gignerentur eadem essent uel præditi, ac non potius exteros, id est transmarinos ab illis ipsis Zamensibus formosos ad id comparari, quod Vitruuius aperitissimè significauit. Nam cum dixisset eiusmodi in ea terra esse fontes, ut qui ibi procrearentur, uoces ad cantandum haberent egregias, statim subiungit, ideoq; quia haberent huiusmodi fontes, emere: ergo seruos, quos rectè Catastos uocat, transmarinos quidem ipsos, neq; sine delectu, sed forma præstantes. Illud uerò uocabulorum genus Calastri, Calasastri & Catastli nusquam meminisse legere. **E** Per quartū uenas aquæ uis percurrès tinctæ.] Existimauit Theophrastus libro de causis plantarū. 6. et ex ueterū sententia, aquam terræ, per quam percurrit, saporibus infici, nō aliter quam fructus uitis atq; arborū, qui res radicibus iunctas sapiant. Quod Plinius imitatus lib. 31. cap. 4. ait, Tales sunt aquæ, qualis terra per quam

quàm fluunt, qualesq; herbarum quas lauant succi, ut ijdem annes parte aliqua reperiantur insalubres.

DE AQUARVM EXPERIMENTIS.

CAPVT. V.

EXpertiones autem & probationes eorum sic sunt prouidendæ. Si erunt profluentes & aperti, antequam duci incipiantur, aspiciantur, animoq; aduertantur, qua membratura sint, qui circa eos fontes habitant homines. Et si erunt corporibus ualentibus, coloribus nitidis, cruribus non uitiosis, non lippis oculis, erunt probatissimi. Item si fons nouus fuerit fossus, & in uas Corinthium, siue alterius generis, quod erit ex ære bono, ea aqua sparsa, maculã non fecerit, optima erit. Itemq; in aheno si ea aqua deferuefacta, & postea requieta & defusa fuerit, neque in eius aheni fundo arena, aut limus inueniatur, ea aqua erit item probata. Item si legumina in uas cũ ea aqua coniecta ad ignem posita, celeriter percocta fuerint, indicabunt eam aquam esse bonam & salubrem. Non etiam minus ipsa aqua, quæ erit in fonte, si fuerit limpida & perlucida, & quocunq; peruenierit aut perfluxerit, si muscus non nascetur, neq; iuncus, neq; inquinatus ab aliquo inquinamento is locus fuerit, sed purã habuerit speciem, innuetur his signis, esse tenuis, & in summa salubritate.

ANNOTATIONES.

A Expertiones autem & probationes eorum] Aquam non sic probabis, auctore Palladio lib. 9. cap. 10. In uase æneo nitido sparsa, & si maculam non fecerit, probabilis iudicetur. Item decocta æneo uasculo, si arenam uel limum non relinquit in fundo, utilis erit. Item si legumina citò ualebit excoquere, uel si colore pellucido carens musco & omni labe pollutionis aliena. Referuntur & ista à Plinio lib. 31. cap. 3. **B** Et in uas Corinthium.] Id est æris Corinthij, quod maximi semper factum est ab antiquis. Eius tria genera tradit Plinius lib. 34. cap. 2. Candidum, argento nitore quàm proximè accedens, alterum in quo auri fulua natura, tertium in quo æqualis omnium temperies fuit.

Chorobates
quid.

NVNC de perductionibus ad habitationes moeniaque, ut fieri oporteat explicabo, cuius ratio est prima perlibratio, Libratur autem dioptris, aut libris aquarijs, aut chorobate: sed diligentius efficitur per chorobatem, quod dioptræ libræque fallunt. Chorobates autem est regula longa circumiter pedum, xx. ea habet ancones in capitibus extremis equali modo perfectos, inque regulæ capitibus ad normam coagmentatos, & inter regulam & ancones a cardinibus compacta transversaria, quæ habent lineas ad perpendicularum recte descriptas, pendentiaque ex regula perpendiculara in singulis partibus singula, quæ cum regula fuerit collocata, eaque tangent æque ac pariter lineas descriptionis, indicabunt libratam collocationem. Sin autem ventus interpellauerit, & motionibus lineæ non potuerint certam significationem facere, tunc habeat in superiore parte canalem longum pedes quinque, latum digitum, altum sesquidigitum, eoque aqua infundatur, & si æqualiter aqua canalis summa libra tanget, scietur esse libratum. Ita eo chorobate cum perlibratum ita fuerit, scietur quantum habuerit fastigium. Fortasse qui Archimedis libros legit, dicet non posse fieri ueram ex aqua librationem, quod ei placet aquam non esse libratam, sed spheroides habere schema, & ibi habere centrum, quo loci habet orbis terrarum. Hoc autem (siue plana est aqua, seu spheroides) necesse est, extrema capita canalibus regulæ pariter sustinere aquam. Sin autem proclinatus erit ex una parte, quæ erit altior non habebit regulæ canalibus in summis labris aquam. Necesse enim est quocumque aqua sit infusa, in medio inflationem curuaturamque habere, sed capita dextra ac sinistra inter se librata esse. Exemplar autem chorobatis, erit in extremo uolumine descriptum. Et si erit fastigium magnum, facilius erit decursus aquæ. Sin autem interualla erunt lacunosa, substructionibus erit succurrendum.

A Cuius ratio est prima perlibratio.] Librare aquam, non aliud est, quam conferre altitudinem loci unde concipitur aqua, cum loco quo deducenda est, siue id fiat rectis lineis, siue obliquis. **B** Libratur autem Dioptris.] Dioptra, præter quam quod est instrumentum, quo, auctore Suida, Geometræ ex interuallo explorant altitudinem turrium et propugnaculorum, atq; uniuersam istiusmodi dimensionem, est & instrumentum librands aquis accommodatum, $\alpha\tau\tau\epsilon\tau\delta\iota\omicron\pi\tau\tau\epsilon\upsilon\epsilon\pi$, id est ab inspiciendo explorandoq; dictum. Illius mentio est apud Ptolemeum, Theonem, Proclum, Plinium lib. 2. cap. 69. **C** Ea habet ancones in capitibus extremis.] Qui propendentes cum adiecta recta regula normalem angulum faciant, id est rectum, ceu flexus est cubiti, qui Græcis $\alpha\gamma\kappa\omega\pi$ dicitur: qua in significatione usus est lib. 3. ad finem normæ scilicet utramque regulam eo nomine intelligens. Hesychius scribit etiam murorum flexus uocari $\alpha\gamma\kappa\omega\nu\alpha\varsigma$. nam loca esse osibus plena Etymologus auctor est. Et ipse Vitruuius lib. 4. cap. 6. Ancones uocat eas ueluti mensulas, quæ in hostiorum antepagmentis dextra atq; sinistra, ad imi supercilij libramentum præter folium propendent. Sunt & Ancones uasa Papiuiano Pandect. lib. 33. de fundo instructo. de quibus Catellianus Cotta. **D** Sed sphaeroides habere schema.] Id est, esse figuræ rotundæ. Eam esse aquæ figuram indicio sunt pluuiæ, guttæ roris. Cum ita res habeat, ut in corporibus, quæ homogenea uocant, partes sibi eam figuram uendicant, quam totum ipsum. Præterea qui nauigant, propter aquæ tumorem, quæ eminus non uident, ubi propius accesserunt, conspicere possunt. Sed uide Aristotelem lib. 2. de Coelo. Ioannem à sacro busto in libro sphaeræ. Strabonem libro ultimo, & alios. **E** Exemplar autem Chorobatis erit in extremo] Perijt hæc Vitruuij designatio. **F** Et si erit fastigiū magnum.] Id est, si altus locus est unde concipitur aqua, & longius erit deducenda.

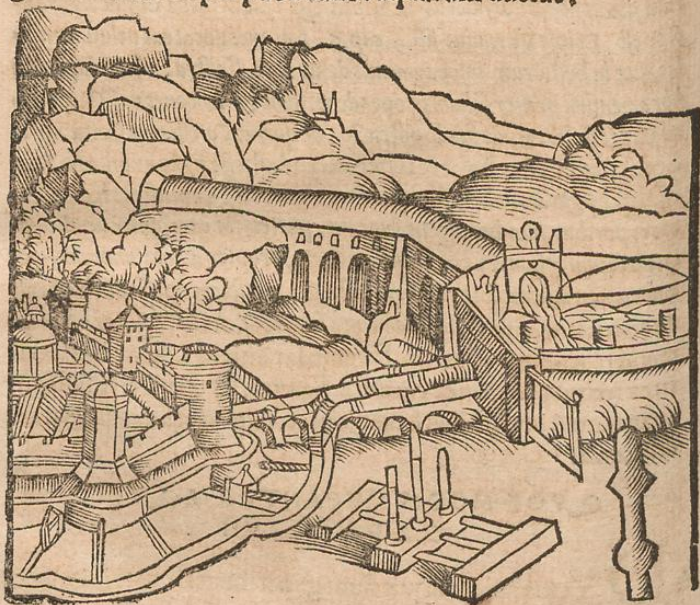
QVOT MODIS DVCANTVR AQVAE.

CAPVT. VII

D Vctus autem aquæ fiunt generibus tribus, riuis per ca
Aa iij

nales structiles, aut fistulis plumbeis, seu tubulis fictilibus, quorum eę rationes sunt. Si canalibus, ut structura fiat quam solidissima, solumq; riuī libramenta habeat fastigiata ne minus in centenos pedes semipede, eæq; structuræ confornicentur, ut minime sol aquam tangat. Cumq; uenerit ad mœnia, efficiatur castellum, & castello coniunctum ad recipiendum aquam triplex immisarium, collocenturq; in castello tres fistulæ æqualiter diuisæ intra receptacula coniuncta, uti cum abundauerit, ab extremis in medium receptaculum redundet. Ita in medio ponentur fistulæ in omnes lacus & salientes, Ex altero in balneas, ut uectigal quotannis populo præsent; ex quibus tertio in domos priuatas, ita, ne desit in publico. Nō enim poterunt auertere cum habuerint a capitibus proprias ductiones. Hæc autem quare diuisa constituerim, hæc sunt causæ, uti qui priuatim ducent in domos, uectigalibus tueantur per publicanos aquarum ductus.

Aque ductio-
tionū di-
uersimo-
da affig-
ratio, ut
agrestium
fructuum
affluentū
ubertatē,
non minus
tutionem
moenium,
suplemen-
tumq; ne-
cessarium
in ciuitati-
bus habeatur.

Sin auq;

I Sin autem mediū montes erunt inter mœnia & caput fontis,
 K sic erit faciendum, uti specus fodiantur sub terra, librenturq;
 L ad fastigium, quod supra scriptum est; & si tophus erit, aut sa-
 M xum, in suo sibi canalis excidatur; sin autem terrenum aut are-
 N nosum erit solū, parietes cū camera in specu struantur, & ita
 O perducatur, puteiq; ita sint facti, uti inter duos sint actus. Sin
 P autem fistulis plumbeis ducetur, primum castellum ad caput
 struatur, deinde ad copiam aquæ lamnæ fistularum confi-
 Q tuantur, eaq; fistulæ ab eo castello collocentur ad castellum,
 R quod erit in mœnibus. Fistulæ ne minus longæ pedū denum
 fundantur, quæ si centenariæ erunt, pondus habeant in sin-
 gulas pondo. Mcc. si octogenariæ, pondo. Dcccclx. si quin-
 quagenariæ, pondo. Dc. quadragenariæ, pondo. cccclxxx.
 tricenariæ, pondo. ccclx. uicenariæ, pondo. cxxl. quinum de-
 num, pondo. clxxx. denum, pondo. cxx. octonum, pondo.
 R xevi. quinariæ, pondo. lx. Ex latitudine autem lamnarum
 quot digitos habuerint, antequam in rotundationem flexan-
 tur, magnitudinum ita nomina concipiunt fistulæ. Namq;
 quæ lamna fuerint digitorū quinquaginta, cum fistula per-
 ficietur ex ea lamna, uocabitur quinquagenaria, similiterq;
 reliquæ. Ea autem ductio, quæ per fistulas plumbeas est futu-
 ra, hanc habebit expeditionem: quod si caput habeat libras
 S menta ad mœnia, montesq; mediū non fuerint altiores, ut pos-
 sint interpellare, sic necesse est eorum interualla substruere ad
 libramenta, quemadmodum in riuīs & canalibus dictū est.
 Sin autem non longa erit circuitio, circumductionibus. Sin
 autem ualles erunt perpetuæ, in declinato loco cursus diri-
 gentur, cum uenerit ad imum, nō alte substruitur, ut sit libras
 mentum quam longissimum. (hoc autem erit uenter, quod
 Græci appellant *νοδία*) deinde cum uenerit ad aduersum cli-
 uum, quia ex longo spacio uentris leniter tumescit, tunc ex-
 primatur in altitudinem summi cliui: quod si nō uenter in ual-
 libus factis fuerit, nec substructum ad libram factum, sed ge-
 nericulus erit, erumpet & dissoluet fistularum commissuras.
 Etiam in uentre colluuiaria sunt facienda, per quæ uis spiri-
 tus relaxetur. Ita per fistulas plumbeas aquam qui ducent, his
 ratioq;

rationibus bellissime poterunt efficere & decursus, & circum-
 ductiones, & uentres, & expressus. Item hac ratione cum habe-
 bunt a capitibus ad moenia fastigij libramenta, inter actus du-
 cendos non est inutile castella collocari, ut si quando uitium
 aliquis locus fecerit, non totum omneq; opus contundatur, &
 in quibus locis sit factū facilius inueniatur, sed ea castella neq;
 decursu, neq; in uentris planitie, neq; in expressionibus, &
 omnino in uallibus, sed in perpetua fiant æqualitate. Sin au-
 tem minore sumptu uouerimus aquam ducere, sic erit faci-
 undum. Tubuli crasso corio ne minus digitorum duorum
 fiant ex testa, sed ita, ut hi tubuli ex una parte sint linguati, ut
 alius in alium inire conuenireq; possint. Tum coagmenta eo-
 rum, calce uiua ex oleo subacta, sunt illinenda, & in declina-
 tionibus libramenti uentris, lapis est ex saxo rubro in ipso ge-
 niculo collocandus: isq; perterebratus, uti ex decursu tubu-
 lus nouissimus in lapide coagmentetur, & primus similiter li-
 brati uentris, ad eundem modum in aduersum cliuum, no-
 uissimus librati uentris in cauo saxi rubri hæreat, & primus
 expressionis ad eundem modum coagmentetur. Ita librata
 planitia tubulorum ac decursus & expressionis, non extolles-
 tur. Namq; uehemens spiritus in aqueductione solet nasci, ita
 ut etiam saxa perumpat, nisi primum leniter & parce a capi-
 te aqua immittatur, & in geniculis, aut uersuris alligationi-
 bus, aut pondere saburræ contineatur: reliqua omnia uti fistu-
 lis plumbeis ita sunt collocanda. Item cum primo aqua a cas-
 pite immittitur, ante fauilla immittetur, uti coagmenta, si qua
 sunt non satis oblita, fauilla oblinantur. Habent autem tubu-
 lorum ductiones ea commoda. Primū in opere, quod si quod
 uitium factū fuerit, quilibet id potest rescire, etiamq; multo
 salubrior est ex tubulis aqua, quā per fistulas: quod per plum-
 bum uidetur esse ideo uitiosa, quod ex eo cerussa nascitur: hæc
 autem dicitur esse nocens corporibus humanis, ita si quod ex
 eo procreatur id est uitiosum, non est dubium, quin ipsum
 quoq; non sit salubre. Exemplar autem ab artificibus plumbi
 baris possumus accipere, quod palloribus occupatos habet
 corporis colores. Namq; cum fundendo plumbum fla-
 tur

tur, uapor ex eo insidens corporis artus, & indies exurens, eris-
 pit ex membris eorum sanguinis uirtutes. Itaq; minime fistu-
 lis plumbeis aqua duci uideretur, si uolumus eam habere salu-
 brem. Saporem quoq; meliorem ex tubulis esse, quotidianus
 potest indicare uictus, quod omnes extractas cum habeant
 uasorum argenteorum mensas, tamen propter saporis intes-
 gritatem fistilibus utuntur. Sin autem fontes non sunt, unde
 ductiones aquarum faciamus, necesse est puteos fodere. In pu-
 teorum autē fossionibus non est contemnenda ratio, sed acus
 minibus solertiaq; magna naturales rerum rationes cōfides-
 randæ, quod habet multa uariacq; terra in se genera. Est enim
 uti reliquæ res, ex quatuor principijs composita, & primum
 est ipsa terrena, habetq; ex humore aquæ fontes. Item calores,
 unde etiã sulphur, alumen, bitumen nascitur, aërisq; spiri-
 tus immanes, qui cum graues, per interuenia fistulosa terræ,
 perueniunt ad fossionem puteorum, & ibi homines offens-
 dunt fodientes, naturali uapore obturant in eorum naribus
 spiritus animales: ita qui non celerius inde effugiunt, ibi interi-
 muntur. Hoc autem quibus rationibus caueatur, sic erit faci-
 undum. Lucerna accensa demittatur, quæ si permanserit ar-
 dens, sine periculo descendetur. Sin autem eripietur lumen ui-
 uaporis, tunc secundum puteum dextra ac sinistra defodiens-
 tur estuaria, ita (quemadmodum per nares) spiritus ex estua-
 rijs dissipabuntur. Cum hæc sic explicata fuerint, & ad aquam
 erit peruentum, tunc puteus ita sepiatur structura, ne obturen-
 tur uenæ. Sin autē loca dura erunt, aut in imum uenæ penitus
 non fuerint, tunc signinis operibus ex tectis, aut a superiori-
 bus locis excipiendæ sunt copix. In signinis autem operibus
 hæc sunt faciendæ, uti arena primum purissima asperrimaq;
 paretur, cementū de silice frangatur ne grauius quam libra-
 rium, calx quam uehementissima mortario misceatur, ita ut
 quinq; partes arenæ ad duas calcis respondeant: mortario ce-
 mentum addatur, ex eo parietes in fossa ad libramentum alti-
 tudinis futuræ depressa, calcantur uectibus ligneis ferratis. Pa-
 rietibus calcatis in medio quod erit terrenū exinaniantur ad li-
 bramentū imum parietum, & exæquato solo ex eodem mor-

tario calcatur pavementum ad crassitudinem, quæ constituta fuerit. Ea autem loca si duplicia aut triplicia facta fuerint, uti percolationibus aquæ transmutari possint, multo salubriorem eius usum efficiunt. Limus enim cum habuerit quo subsidat, limpidiior aqua fiet, & sine odoribus conseruabit sapor: si non, salem addi necesse erit, & extenuari. Quæ potius de aquæ uirtute & uaritate, quasq; habeat utilitates, quibusq; rationibus ducatur & probetur, in hoc uolumine posui: de gnomonicis uero rebus & horologiorum rationibus in sequenti perscribam.

ANNOTATIONES.

A Ductus autem aquæ fiunt generibus.] Palladius lib. 9. cap. 11. addit quartum genus, canales ligneos. Cum ducenda (inquit) est aqua, ducitur aut forma structili, aut plumbeis fistulis, aut canalibus ligneis, aut fictilibus tubis, ubi formam structilem pro canali fabrica constante dixit. Quidam pro tubis legit apud Frontinum tulos, unde et Tullios dictos putat, pudendo errore, aut potius gemino. Procopius primo lib. scribit Romæ quatuordecim aquæductus fuisse ex cocto latere, ea latitudine ac profunditate, ut equester uix ipso cum equo per eos euadere posset. B Solumq; riuu libramenta habeat fastigiata,] Sesquipede scriptum in Palladio dicto loco. Si per planum ueniet, inter sexagenos, uel centenos pedes sensim reclinetur structura in sesquipedem, ut uim possit habere currendi. Longe aliter nostræ ætatis libratores, nam in sexcentos pedes unum tantum pollicem deprimunt. Scribit autem Plinius libro 31. cap. 6. aquam subire altitudinem exortus sui, et si longiore tractu ueniat.

C Cumque uenerit ad mœnia efficiatur castellum.] Castellum, receptaculum est, quod aquam publicam suscipit, auctore Vlpiano Pandect. lib. 43. de aqua quotid. et æstiuâ, Sunt etiam nunc Romæ castella in aquæductibus, quamuis semidiruta. Senatus consultum est apud Iulium Frontinum, quod aquam non nisi ex castello duci permittebat, ne aut riuu, aut fistula publica lacerarentur. Calix, id est modulus æneus, castello aut riuo induebatur, is erat modulus erogatorius, huic fistula applicabatur non qualiscunque, sed eiusdem luminis, quo calix signatus est, longitudinis non minus digitos xij. Luminis, id est capacitatis quanta impetrata fuerit, is est

est modulus acceptorius. Sunt autem modulorum xxx. differentiæ.
 Quamuis in usu xv. tantum frequentes sint, quos recenset idem Frontinus
 lib. 1. D Triplex immissarium.] Receptaculum unde postea cro-
 getur aqua. E Fistulæ in omnes lacus.] Et lacuum frequens est
 mentio apud Frontinum, erant enim publica conceptacula, ubi abluabant
 lintea & similia. F Et salientes.] Capita sunt fistularum, qui & Si-
 phunculi dicuntur, quorum ora si perenniter fluunt, mactis id est mammis
 teguntur. Varro cap. 14. lib. 3. de rerustica, uocat papillas, Casiodorus u-
 bera, et quod interdum pro mactis scalpuntur leonina capita, ea Sidonius
 Apollinaris lib. 2. dicit leones. Si cum libet obturantur & laxantur, id fit
 epistomij, quorum manubria dum torquentur, patefaciunt nares, atq; ita
 manat aqua, contraria uersatione easdem obturant. G Ex quibus ter-
 tio in domos priuatas.] Scribit Frontinus lib. 2. de aqueduct. apud
 antiquos omnem aquam in publicos usus erogari solitam, legeq; cautum,
 ne quis priuatus aliam duceret, quam quæ ex lacu humum accessisset, &
 hanc ipsam non in alium usum, quam balnearum aut fullonicorum dari esse
 solitam, uectigalisq; statutam mercedem, quæ in publicum penderetur, ali-
 quid & in domos Principum dari. Vide reliqua. H Vectigalibus
 tueantur per publicanos.] Publicani dicuntur, qui quid a fisco con-
 ducunt, ut publicum uectigal, portus uenaliū rerum, Salinarum, metallo-
 rum, auctore Vlpiano Pandect. lib. 39. de public. & uectigal. & idem &
 Caius lib. 50. de rerū & uerbor. significat. I Sin autem medij mon-
 tes erunt.] Palladius lib. 9. cap. 11. Si quis mons interiectus occurrerit,
 aut per latera eius aquam ducemus obliquam, aut ad aquæ caput speluncas
 librabimus, per quarum structuram perueniat. K Ut specus fodi-
 antur sub terra.] Specum subterraneum esse meatum, per quem aqua
 ducatur, tradit Vlpianus Pandect. lib. 43. de riuis. L In suo sibi ca-
 nalis excidatur.] Pari figura dictum apud Plautum in Amphitruone,
 telo suo sibi. Et apud Terentium in Adelphis, suo sibi gladio. Et Apulei-
 um lib. 7. de asino aureo, suo sibi funiculo. Et eodem, suis sibi gladijs, et Co-
 lumellam libro 12. cap. 41. in suo sibi iure decoqui. M Sin autem fistu-
 lis plumbeis ducetur.] Præter Plinium, Frontinum, Palladium, Pau-
 lus Iuriscon. Pandect. lib. 39. de aqua pluuiæ arcenda, scribit aquam per fi-
 stulas duci consuetum fuisse, unde Statius libro Syluarum. 1.

Tēq; per obliquum penitus quæ laberis amnem,
Marta, & audaci transcurris flumina plumbo.

Fit & mentio libro 4. Metamorphoseon Ouidij. N Fistulæ ne minus longę pedum denum fundantur.] Plinius libro 31. cap. 6. fistulas denum pedum longitudinis esse, legitimum est. O Quæ si centenariæ erunt.] Id est, si lamina antequam in rotundationem flectatur, lata erit digitos centum: atque ita in alijs formulis intelligendum. P Ponus habeant in singulos.] Scribe singulas: refertur enim ad fistulas. Q Octonum pondo xcvj.] Plinius mendose pondo centena. Palladius Vitruuium est imitatus, libro 9. cap. 12. R Ex latitudine autem laminarum, quot digitos] Hoc non satis probatur Iulio Frontino lib. 1. Quod lamina, cum circumagitur, aliquid perit. Plinius tamen Vitruuium sequutus est. S Sin autem ualles erunt perpetuæ.] Palladius lib. 9. ca. 11. Si se uallis interferat, erectas pilas, uel arcus usq; ad aquæ iusta uestigia construemus, aut plumbeis fistulis clausam deijci patiemur, & explicata ualle consurgere. T Tunc exprimatur in altitudinem summi cliui.] Exprimere aquam, usurpatur pro, in altum ducere & cogere, ut sit cum à monte descenderit in uallem, si in aduersum montem cogatur conscendere. V Sed geniculus erit.] Si ita flexuosus & nodosus erit canalis, ut cum in imum uallis descenderit, perpetuo libramento non procedat, sed in aduersum cliuum ad angulum non normalem sed acutum dirigatur. X Etiam in uentre columnaria sunt facienda.] Id est astuaria siue spiramenta. Beroaldus in Suetonij Augusto, legisse uidetur colluuiaria, per quæ colluuiæ & immundicia eieciantur. Longe à Vitruuij sententia. Y Et circunductiones.] Quando per latera montis obliquam ducimus aquam, nec specubus utimur, lib. 1. cap. 1. uocauit circunductiones. Z Inter actus ducentos.] Actus longitudinis pedes habet, cxx. auctore Columella lib. 5. cap. 1. & Plinius lib. 19. cap. 3. duplicatus in longitudinem iugerum faciebat. aa Sed ita ut hi tubuli ex una parte sint lingulati.] Plinius lib. 31. cap. 6. dicit commissuris pyxidatis, id est ut inferior fictilis tubulus intret superiorem. Palladius his uerbis expressit. Ex una inquit parte reddantur angusti, ut palmi spacio uisus in alterum possit intrare. bb Calce uita ex oleo subacta sunt illinenda.] Calx è fornace in cellis uinarijs restinguitur,

tur, deinde oleo macerata & subacta unguuntur tubuli. cc Aut ponde
re saburra contineatur.] Saburra id genus arenæ est, quo naues one
rari solent, ut iactante fluctu stabiliores sint. Virgilius Georg. 4.

— Sæpe lapillos,
Ut cymbæ instabiles fluctu iactante saburram,
Tollunt.

Capitur et pro quocunq; pondere nauibus huiusmodi causa imponi solito,
metaphoricosq; ad res alias transfertur. dd Item cum primo aqua
a capite immittitur.] Palladius lib. 9. cap. 11. Sed antequam in ijs
aque cursus admittatur, fauilla per eos misto exiguo liquore decurrat, ut
glutinare possit, si qua sunt uitia tuborum: est autem fauilla cinis. ee Quin
ipsum quoque non sit insalubre.] Aut abundat particula negati
ua, aut scribendum est, salubre. ff Extructas cum habeant uaso
rum argenteorum mensas.] Mensa pro abaco dictum hoc loco, id
est, mensa uasis potorijs aut escarijs continendis accommodata. gg Et
ibi homines offendunt fodientes.] Libet de hac re Palladij uerba
ad scribere ex lib. 9. cap. 9. In fodiendis puteis cauendum est fossorum pe
riculum, quoniam plerunq; terra, sulphur, alumen, bitumen educit, quorum
spiritus misti, anhelitum pestis exhalant, & occupatis statim naribus, ex
torquent animas, nisi quis fugæ sibi uelocitate succurrat. Prius ergo quam
descendatur ad intima, in eis locis lucernam ponis accensam, quæ si extin
cta non fuerit, periculum non timebis. Si uero extinguetur, cauendus est lo
cus, quem spiritus mortifer occupabit. Quod si alio loco aqua non potest
inueniri, dextra leuaq; puteos fodiemus, usque ad aquæ ipsius libramen
tum, & ab his foramina hinc inde patefacta, uelut nares intus agemus, qua
nocens spiritus euaporet, quo facto, latera puteorum structura suscipiat.
& Plinius lib. 31. cap. 3. hoc tradit. hh Defodiantur æstuarua.] Spi
ramenta & ueluti nares, per quas grauis spiritus relaxetur. ii Tunc
signinis operibus.] Diximus signinum fieri ex testis contusis addita
calce. kk Ex testis, aut a superioribus locis.] Pro testis scriben
dum testis, sed causa erroris fuit, quod signinum opus testis tusis fiat. ll
Ne grauius quam librarium.] Id est, ponderis unius libræ, sic lib. 7
cap. 5. uocat centenarium lapidem. mm Mortario misceatur] Hic
pro loco ubi ar. enatum rutro subigitur, quod antea monuimus, sed quod sta